

**MOR KURYAKOS MANASTIRI ve
BOZULMA NEDENLERİ**

Osman Fadıl ÜNER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Arkeoloji Anabilim Dalı

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MOR KURYAKOS MANASTIRI ve BOZULMA NEDENLERİ

HAZIRLAYAN
Osman Fadıl ÜNER

DANIŞMAN
Yrd.Doç.Dr. Mahmut AYDIN

BATMAN 2018

TEZ KABUL VE ONAYI

Osman Fadıl ÜNER tarafında hazırlanan “Mor Kuryakos Manastırı ve Bozulma Nedenleri ” adlı tez çalışması 08.02.2018 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliğiyle Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof.Dr. Kamil Levent ZOROĞLU

.....

Yrd.Doç.Dr. Mahmut AYDIN

.....

Doç.Dr. İrfan YILDIZ

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Hasan H. ÇATALCA
SBE Müdür V.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

Osman Fadıl ÜNER
Tarih:

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MOR KURYAKOS MANASTIRI ve BOZULMA NEDENLERİ

Osman Fadıl ÜNER

Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı

2018, 89 sayfa

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Mahmut AYDIN

Juri

Prof.Dr. Kamil Levent ZOROĞLU

Doç.Dr. İrfan YILDIZ

Yrd.Doç.Dr. Mahmut AYDIN

Bu çalışmanın asıl amacı, günümüze ulaşan Mor Kuryakos Manastırı'nın yapısal bozulmasını detaylı bir şekilde belgelemek ve yapıyı tanımlamaktır. Ayrıca, yerel mimari model içindeki yapının sorunlarını belirtmek suretiyle önemini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Tarihleme süreci ve yapıların işleyişi ile ilgili sorunlar saptanıp, çözüm önerileri yapılmıştır. Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın temel sorunsalına atıfta bulunarak bir giriş yapılmıştır. İkinci bölümde, Asur-Süryani toplumunun dil, din, tarih ve kökeni hakkında genel bilgiler verilmektedir. Bu bölüm ayrıca Tur Abdin bölgesi ve Mardin'de yaşayan Süryanilerin merkezi olan coğrafi sınırları hakkında bilgi içermektedir. Asurilerin günlük yaşamları, toplumsal, dini kurallarına ve sanat anlayışına gönderme yaparak tasvir edilmektedir. Üçüncü bölümde, giriş kapısı, iç portal, avlu, patrik odaları, pencereler ve mezar taşları gibi Mor Kuryakos Manastırı'nın mimari unsurları ve coğrafi konumu tanıtılmıştır. Yıkılmasının nedenleri çözüm önerileri ile birlikte ele alınmıştır. Bu araştırmanın literatür araştırması öncelikli olarak Mardin Deyrulzafaran Manastırı Kütüphanesi'nde yapılmıştır. Çalışma, birçok otantik materyali, akademik tezleri ve çalışmaları ifade eder. Sözlü tarih, aynı zamanda çalışma için bir kaynak ve çıkış noktası olarak alınır. Bu anlayışla, manastır tarihi ile ilgili röportajlar Mardin'de Bariştepe köyünde yaşayan Rahip Gabriel (Edip Savcı) ile yapılmıştır. Mor Kuryakos Manastırı'nda farklı zamanlarda Batman Müzesi uzmanları tarafından yapılmış çok sayıda temizlik çalışmaları bulunmaktadır. Bu süreçler sırasında birçok yeni bölümler keşfedildi ve manastıra Sultan Ahmet Han tarafından restorasyonu ile ilgili olarak Osmanlı Türkçesinde yazılmış bir ferman bulunmuş ve uzmanlar tarafından çevrilmiştir. Son olarak, bu çalışmada atıf yapılan tüm kaynaklar bibliyografyada alfabetik olarak listelenmiştir.

**ABSTRACT
MS THESIS**

**MOR KURYAKOS MONESTERY AND ITS DETERIORATION
REASONS**

Batman University, Institute of Social Sciences The Department of Archaeology

Advisor:Asist.Prof.Dr. Mahmut AYDIN

2018, 89 pages

Jury

Prof.Dr. Kamil Levent ZOROĞLU

Assoc.Prof.Dr.Irfan YILDIZ

Asist.Prof.Dr. Mahmut AYDIN

The main objective of this study is to document elaborately and make widely known the structural distortion or deterioration of the Mor Kuryakos Monastery which has reached the present day. It also aims to evaluate and record the structure within the local architectural pattern through mentioning its problems. Throughout the thesis architectural, social, economic and religious patterns of the structures and the human-induced destructions made on them are studied. The problems about dating process and the function of the structures are detected and solution offers are made. This thesis consists of three main parts. In the first chapter, an introduction has been made through referring to the main problematic of the study. In the second chapter, general information about the language, religion, history and origins of Assyrian society is provided. This part also contains the information about Tur Abdin region and its geographical borders, which is the centre of the Assyrians living in Mardin and its surroundings. The daily lives of these Assyrians are depicted through making references to their social, religious codes and understanding of art. In the third chapter, the geographical location of the Mor Kuryakos Monastery and its architectural elements, such as entrance portal, internal portal, courtyard, patriarch rooms, windows and sepulchers are introduced and the reasons behind the destruction of them are given with the solution offers themselves. The literature research of this study is primarily conducted in the Monastery Library of Mardin Deyrulzafaran. The study refers to many authentic materials, academic dissertations and studies. The oral history is also taken as a source and departure point for the study. With this understanding, interviews about the history of the monastery are made with Father Gabriel lives in Bariştepe village in Mardin. There have been many cleaning works conducted on the monastery at various times by the experts of Batman Museum. During these processes, many new sites were discovered and a command written in Ottoman Turkish about the restoration of the monastery by Sultan Ahmet Han was brought to light and translated by experts. Finally, all of the sources referred to in this study are listed alphabetically in the bibliography.

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için bana yardımlarını esirgemeyen ve beni her zaman doğru yönlendiren danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Mahmut AYDIN hocama, Batman Üniversitesinden Sayın Yrd. Doç. Dr. Hüseyin GÜRBÜZ'e, eşim Zühal ÜNER'e, Mor Yakup Kilisesi baş rahibi Sayın Edip SAVCI ya, Konya da yaşayan sosyal bilgiler öğretmeni sayın Ahmet AKSOY'a çok teşekkür ederim.

Osman Fadıl Üner

Batman-2018

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	i
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç.....	3
1.2. Kapsam	3
1.3. Yöntem	4
2. MARDİN VE ÇEVRESİNDE YAŞAYAN SÜRYANİLER	5
2.1. Süryaniler	5
2.1.1. Süryani Adı	5
2.1.2. Süryanilerin Kökeni	5
2.1.3. Süryaniler'in Dili	6
2.1.4. Süryaniler'in Dini.....	7
2.1.5. Süryanilerin Tarihi	8
2.2. Mardin ve Çevresinde Yaşayan Süryaniler'in Merkezi olan Tur Abdin Bölgesi ...	9
2.2.1. Tur Abdin Adı	9
2.2.2. Tur Abdin Bölgesi'nin Coğrafi Sınırları.....	10
2.3. Mardin ve Çevresindeki Süryanilerin Mabedleri	11
2.3.1. Kilise	11
2.3.2. Manastır.....	11
3. MOR KURYAKOS MANASTIRI	14
3.1. Coğrafi Konum	14
3.2. Tarihçesi	16
3.3. Mor Kuryakos Manastırının Mimarisi.....	20
3.3.1. Giriş Portalı	24
3.3.2. Giriş holü.....	26
3.3.3. İç Portal	27
3.3.4. Avlu.....	33
3.3.5 Odalar ve Pencereleler	39
3.4. Mor Kuryakos Manastırı Yapısal Bozulmaları	56
3.4.1. Taşlarda Bozulma ve Nedenleri	56
3.4.2. Bozulmaya Yol Açan İç Nedenler	56
3.5. Bozulmaya Yol Açan Dış Nedenler	60
3.5.1. Doğal Afetler.....	60
3.5.2. Atmosfer Etkileri.....	61
3.5.3. Suyun hareketi.....	61

3.6. Tuzlar.....	65
3.2.5. Hava Kirliliği	66
3.8. Trafik	68
3.9. İnsanlar	68
3.9.1. Terkten Kaynaklı Bozulmalar	68
3.9.2. Kötü Kullanıma Bağlı Bozulmalar.....	69
3.9.3. Vandalizm	70
3.10. Mor Kuryakos Manastırı Restorasyon ve Temizlik Geçmişi	71
4. MOR KURYAKOS MANASTIRI’NDA ACİLEN MÜDAHELE EDİLMESİ	
GEREKEN HUSUSLAR.....	78
4.1. Giriş Portal.....	78
4.2. Kitabeler	79
4.3. Çatı örtüsü	79
4.4. Güvenlik	80
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	81
6. KAYNAKLAR	85
7. EKLER	87
EK 8.....	89
ÖZGEÇMİŞ	90

KISALTMALAR

a.g.e : Adı geçen eser
a.g.m : Adı geçen makale
a.g.t : Adı geçen tez
bkz. : Bakınız
c. : Cilt
ev. : Çeviren
der. : Derleyen, derleyenler
edit. : Editör
H. : Hicri
Haz : Hazırlayan
km. : Kilometre
krş. : Karşılaştırmız
m. : Metre
M. : Miladi
M.Ö. : Milattan nce
M.S. : Milattan Sonra
n : dipnot
s. : Sayfa
S. : Sayı
trc. : Tercüme
ts. : Tarihsiz
TTK : Türk Tarih Kurumu
vb. : Ve benzeri
vd. : Ve devamı
vrk. : Varak
yay. : Yayınlayan
yy. : Yüzyıl

1. GİRİŞ

Manastır, bazı kesin kurallara bağlı rahip ve rahibelerin dünyadan çekilmiş olarak yaşadıkları, kendi kendine yeterli bir dinsel topluluğun (keşişler ya da rahipler) gereksinimlerine hizmet eden yapılar topluluğudur (Ana Britanica, 1994:61, Meydan Larousse, 1972:315). Manastır kavramsal ve kurumsal açıdan 3. yüzyılın sonunda ve 4. yüzyılın başında Hristiyanlık dinine girmiştir. Manastır kurucularının ilki ‘Aziz Antonios’tur (251-356). Mısır’ın Nil deltasındaki Keranis şehri yakınlarında ilk manastırı kuran kişidir (Topchiyski, 2011:2).

Bu çalışmada Batman Merkezine 10 km uzaklıkta Batman ili Beşiri ilçesine bağlı Ayrancı köyünde bulunan Mor Kyriakos (Kuryakos) Manastırı araştırılmıştır. Dini merkez olarak kullanılan manastır Batman Bölgesinin bilinen ilk manastırı olarak kabul edilmektedir. Mimarisi ile birlikte kullanılan malzeme ve teknik açıdan sonraki manastırların inşasına örnek teşkil etmiştir. Bölgede uzun yıllar boyunca Süryani Cemaati tarafından piskoposluk merkezi olarak kullanılan manastırın edinilen bilgiler ışığında M.S. 5-6. yy’da yapıldığı ve bu nedenle Mardin’deki Deyrulzafaran ve Midyat ilçesinde bulunan Mor Gabriel (Deyr’ul Umur) Manastırı ile aynı dönemde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Mor Kuryakos Manastırı, Süryani Hristiyanları tarafından kutsal kabul edilen Turabdin bölgesinin en uç noktasında bulunmaktadır.

Mor Kuryakos Manastırı yapım tekniği açısından Mardin’deki Darül Zafaran ile büyük benzerlikler göstermektedir. Dikdörtgen bir yapıya sahip olan Mor Kuryakos Manastırı ön ve orta avlu olmak üzere iki avluya sahiptir. Kaynaklarda üç katlı olarak bahsedilen yapının şu anda sadece iki katına ulaşılmıştır, dehlizlerle inildiği düşünülen zemin katına henüz ulaşamamıştır. Ön avlu olarak geçen bölümden orta avluya geçilmekte olup orta avlu koridor sistemiyle kare şeklinde payelerle çevrilmiştir. Tamamen bazalt ve beyaz kesme taştan oluşan bu yapı bu özelliğiyle bölgede eşine rastlanmayan bir yapı örneğidir. Mor Kuryakos Manastırı ne yazık ki yer aldığı Ayrancı Köyü yerleşikleri tarafından gereken değeri görmeyip; çöplük ve ahır olarak kullanılmış ve büyük tahribatlara uğramıştır.

Manastır uzun yıllar boyunca doğal ve insan tahribatına uğradığı için bozulmalar ve yıkılmalar gerçekleşmiştir. Bu yıkılmalar sonucu yapı içerisinde çok miktarda moloz taş ve toprak bulunmaktadır. Özellikle de orta ve ön avluda üç metreye yakın dolgu toprak ve taş yığını yer almaktadır. Bu toprak örtüsü Batman Müzesi tarafından sistemli olarak uzmanlar eşliğinde temizlenerek taş tabana ulaşılmıştır. 3 metreye yakın dolgu toprak altında 8 metre derinliğinde tamamı kilit taşı örgülü su kuyusuna ve yer altına kazılmış ürün depolama alanı gün yüzüne çıkarılmıştır.

Orta avluyu çevreleyen payeli koridor yapısı köy halkı tarafından kaçak kerpiç yapılarla donatılmış olup gezilemez ve girilemez bir alan halini almış durumdadır. Bu payeli koridorla

ulaşılan bölüm, manastır öğrencilerinin öğrenim gördüğü odalar olarak tahmin edilen mekanlar, oldukça büyük tahribata uğramış ve ahır olarak kullanılmıştır. Yapılan sistemli temizlik çalışmalarıyla bu koridor alanı tamamen temizlenerek burada da taş taban seviyesine ulaşılmış ve beyaz kesme taş ve bazalttan örülü koridor alanı tüm ihtişamıyla gün yüzüne çıkarılmıştır. Aynı zamanda öğrenci odalarına giriş yapılan oda kapı ve pencereleri de kaçak yapılardan temizlenmiş ve içerisine girilecek hale getirilmiştir. Nef li alan olarak adlandırılan ve Manastır halkı tarafından hayvan barınağı olarak kullanılan alan; büyük tahribata uğramış olup içerisinde 2 metreye yakın hayvan gübresi yer almaktaydı. Temizlik çalışmaları sonucunda alan temizlenerek kaçak yapılardan arındırılıp bölge mimarisinde sıkça kullanılan sıva harcı (cas) ve bazalt örgülü taş yapı gün yüzüne çıkarılmıştır.

Manastırın üst katı olarak bilinen üst kat, üst düzey din adamlarının kaldığı odaların yer aldığı alan, tamamen çöple kaplı olup aşırı tahribata uğramıştır. Yapılan temizlik çalışmalarıyla odalarda yer alan eşsiz taş işlemler ve pencereler ortaya çıkarılmıştır. Bu pencereler güneşin gün içerisindeki konumuna göre simetrik olarak mazgal tasarlanmış pencereler olup; günün her anında güneşi odanın her yanına dağıtacak şekilde ayarlanmıştır. Bu da bize manastırda çalışan taş ustalarının nedenli önemli özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Bu alanda pişmiş topraktan künkler de yapının tavan kısmına yerleştirilmiştir bu sayede üst yapının ağırlığı hafifletilmeye çalışılmıştır.

Manastırın doğu kesiminde yer alan girişinin yoğun süslemelerin olduğu bir kapıyla sağlandığı mezar odası manastırın en gözde mekânıdır. Bilindiği gibi Süryani geleneğine göre büyük din adamları mezar odalarındaki nişlerde doğuya doğru oturtularak defnedilmektedir. Mor Kuryakos Manastırı'nda da aynı teknik uygulanarak ölümler nişler içerisine oturtularak defnedilmiştir. Bu mezar odası tamamen kesme kireç taşından oluşturulmuş ve kubbesi Deyrulzafaran Manastırı gibi sekizgen kubbe ile inşa edilmiştir. Mezar odasının apsisinin iki yanında yer alan renkli nişler bölgede yalnız Mor Kuryakos Manastırı'nda rastlanmıştır.

Batman ilimizin Beşiri ilçesine bağlı ve Batmana 10 km uzaklıktaki, Ayrancı köyünde bulunan Mor Kuryakos Manastırı bugüne kadar çok az sayıda akademik çalışmalara konu olmuştur. Kaderine terk edilmiş durumdaki manastır kalıntısı günden güne hem doğal hem de kaçak kazı yapan defineciler ve aynı zamanda manastır yakınındaki köy halkı tarafından besicilik alanı olarak kullanarak tahrip edilmekte ve giderek yok olmaktadır. Bu tezde, Mor Kuryakos Manastırı'nın yapısının mevcut yapısal durumu, tek tek işlevleri belirlenerek manastır yerleşimini bir bütün olarak değerlendirmek, belgelemek böylece Tur abdin bölgesindeki manastır konusuna katkıda bulunarak literatüre kazandırmak amaçlanmıştır.

Mor Kuryakos Manastırı'yla ilgili bugüne kadar 2012 yılında Batman Müze Müdürlüğü

tarafından görevlendirilen Müze uzmanları ve ayrıca İŞKUR'dan sağlanan işçilerle temizlik çalışmalarına başlanmıştır. Manastır uzun yıllar boyunca tahribata uğradığı için bazı bölümlerde yıkılmalar gerçekleşmiştir. Alan temizlenerek kaçak yapılardan arındırılıp bölge mimarisinde sıkça kullanılan cas ve bazalt örgülü taş yapı gün yüzüne çıkarılmıştır. Yapılan temizlik çalışmaları sonucunda iki katlı olarak bilinen Manastırın üst düzey din adamlarının kaldığı odalar, özellikle de orta ve ön avlular, öğrencilerin öğrenim gördüğü odalar olarak tahmin edilen mekânlar gün yüzüne çıkarılmıştır. Aynı zamanda giriş kattaki koridorlarda taban seviyesine ulaşılmış ve beyaz kesme taş ve bazalttan örülü koridor alanı ve öğrenci odalarına giriş yapılan oda kapı ve pencereleri de kaçak yapılardan temizlenmiş ve Nefli alan odalarda yer alan eşsiz taş işlemler ve pencereler tüm ihtişamıyla ortaya çıkarılmıştır.

Mor Kuryakos Manastırının Araştırma Geçmişi

Mor kuryakos Manastırı ile ilgili, yazar Mehmet ŞİMŞEK ve lisans öğrencisi Mehmet Şafi DARAĞA bitirme tezinde bahsetmişlerdir. Bu tezde Mor Kuryakos Manastırı mimarisini Deyrulzafaran manastırının mimarisine benzetmiştir. Bu çalışmaların dışında başka bir bilgiye ulaşamamıştır.

1.1. Amaç

Çalışmanın amacı Batman ili Beşiri ilçesi Ayrancı köyünde yer alan bugünkü haliyle günümüze ulaşan Mor Kuryakos Manastırı mimarisi ve manastırında meydana gelen yapılarındaki bozulmaları belgelemek, tanıtmak, sorunlarını ortaya koyarak bölge mimarisindeki yerini değerlendirmektir. Çalışmalarımız sırasında yapıların oluşturduğu mimari, dinsel, sosyal, ekonomik ve fiziksel dokular ve doğal ve insani nedenlerden kaynaklı tahribatlar saptanarak, tarihlendirme ve aynı zamanda manastırın işlevi ile ilgili sorunları belirlenmiş, bu sorunlar için çözüm önerileri sunulmuştur.

1.2. Kapsam

Sunulan tez çalışması üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, tezin konusuna değinilerek bir giriş yapılmış, ikinci bölümde, Süryanilerin kökeni, dili, dini, tarihi, Mardin ve çevresinde yaşayan Süryaniler'in merkezi olan Tur Abdin bölgesi ve coğrafi sınırları, kültürel, sosyal, dinsel ve sanatsal yaşamı hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Mor Kuryakos Manastırı'nın Coğrafi Konumu, Mimari Elemanları; giriş portalı, iç portal, avlu, odalar ve pencereler, patrik ve mezar odası, birinci katta bulunan konuk odası, eyvan, odalar ve son olarak da Mor Kuryakos Manastırı'ndaki bozulmalar ve nedenleri, koruma önerilerinden bahsedilmektedir.

1.3. Yöntem

Sunulan tezin literatür çalışması, öncelikle Mardin Deyrulzafaran manastırı kütüphanesinden, çeşitli özgün yayın kitaplarından, akademik tezlerden ve birçok makalelerden yararlanılmıştır. Batman Üniversitesinden Yüksek lisans danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mahmut Aydın ile tez konusuyla ilgili olarak birçok kez Manastırın bulunduğu yere gidilip yapı yerinde incelenmiştir. Yapının tarihçesiyle ilgili olarak da Mardin Deyrulzafaran Manastırında ikamet eden Rahip Gabriel (Yakup Bilge) ve Mardin'in Barıştepe köyünde bulunan Rahip Edip SAVCI'yla görüşmelerde bulunulmuştur. Manastırda farklı tarihlerde Batman Müzesi uzmanlarınca Mor Kuryakos Manastırı'nda temizlik çalışmaları yapılmıştır. Bu temizlik çalışmaları sırasında daha önce gömülmüş olan yeni mekânlar ortaya çıkmıştır. Mor Kuryakos Manastırı'nın geçmişte gördüğü restorasyonla ilgili olan, Sultan Ahmet Hanın yazdığı Osmanlıca ferman dil uzmanlarınca incelenmiştir. Son olarak kaynakça bölümünde tez kapsamında yararlanılan tüm yayınlar alfabetik sıralamaya bağlı olarak verilmiştir.

2. MARDİN VE ÇEVRESİNDE YAŞAYAN SÜRYANİLER

2.1. Süryaniler

2.1.1. Süryani Adı

Süryani isminin anlamı ve kökeni hakkında birçok yazar tarafından değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bunların bazıları bir iddia veya bir teoriden ileri gidememiştir. Bunun sebebi Süryani tarihinin çok eskiye dayanması ve bununla ilgili belgelerin az olmasıdır.

Süryani adının Pers kralı Kyros (Cyrus)'tan (Keyhüsrev) geldiği belirtilir. Kyros, Babil'i fethederek Yahudileri kurtarmış ve Yahudiye'ye (Kudüs) dönmelerine izin vermiştir (Mor İgnatius Yakup, 1985:2). Babil tutsaklığından Kudüs'e dönen Yahudiler, Sirus'a duydukları minnettarlıktan dolayı kendilerini "Surin" olarak tanıtmışlardır (Sonyel, 2001:3).

Süryani isminin kökeni hakkındaki diğer bir görüş ise, Asurluların ülkesinde Yunanlılar tarafından sözcüğün sonuna bir "y" harfi eklenerek "Asurya" denilmiştir. Zamanla sözcüğün başında bulunan "a" harfi düşerek, "Surya" biçimini almıştır. Coğrafi terim olarak da buradan geldiği ileri sürülmektedir (Çelik, 1987:2).

Süryani isminin "Suriyeliler" anlamına geldiği kabul edilerek ortaya konulan görüşe göre, Suriye sözcüğünün, Lübnan'ın Sur şehrinden türediği daha sonra bu ismin Yunanlılar tarafından tüm sahil bölgesi için kullanıldığı ve burada yaşayan halka da Süryani lakabının verildiği ileri sürülmektedir. Diğer bir görüş ise Suriye adı, Hz. İbrahim'in sülalesinden gelen Dadanoğlu Asur ya da Asurin'den türemiştir. Süryani isminin "Suriye" kelimesinden geldiğini ileri süren bir başka görüşte de, "Suriye" adı bölgeyi ele geçiren "Suros"dan gelmektedir. Süryani adı da bu sözcükten türemiştir (Çelik, 1987:2).

2.1.2. Süryanilerin Kökeni

Süryanilerin kökeni üzerine farklı görüşler mevcuttur. Bu tartışmalar özellikle Süryanilerin Ortadoğu'dan Avrupa'ya ve diğer ülkelere göçlerinden sonra yoğunluk kazanmıştır (Bilge, 2001:31). 1960 öncesi Süryani kaynakları incelendiğinde eserlerin İsa'dan sonraki süreç ve kilise tarihi üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Süryani göçlerinden sonra kaleme alınan eserlerde ise Süryanilerin kökenlerinin İsa'dan daha önceye dayandırıldığı, bu dönemlerin incelendiği ve bu yönde hararetli tartışmaların başladığı dikkatlerden kaçmamaktadır (Çakı ve Yılmaz, 2005:187).

Bu görüşlerden birine göre Süryaniler Arami kökenlidir. Süryanilerin Arami iddiasını savunanların en önemli dayanak noktası, bu halkın konuştuğu dildir (Bilge, 2001:32). Süryani Hristiyanların yerleşim bölgeleri daha Antik Çağda Aram dil bölgesinin merkezi idi. Arami dili aynı kökenden olan Arapça ve İbraniceye oranla daha çok İbraniceye yakındır. Etnik alanda Aramiler Yahudiliğin bir koludur (Aktok, 1991:10). Aramca, Sami dil ailesi içinde, İbranice ve Kuzey Arapça ile birlikte Batı Sami dil grubunu oluşturur.

Süryanilerin Arami olduğunu savunanların bir diğer dayanak noktası ise Süryanilerin yaşadıkları yerlerdir: Aramiler, M.Ö. XIV. yüzyılda Suriye'nin doğu sınırında görünmeye başlamışlardır (Koluman, 2001:21). Bunlar daha önce Kuzey Mezopotamya'nın dağlık bölgelerinde dolaşıyorlardı. Asıl isimleri Arami olmamakla birlikte bu ismi onlara Kaldeliler vermişlerdir (Işık, 2000:79). Fırat ve Dicle'nin aşağı havzasında oturan halkın kendi memleketlerine nispetle ve dağlık bölgelerde dolaşan bu halka vermiş oldukları "Dağlılar" anlamına gelen Arami adı tabletlere geçmiş, bu suretle tarihe mal olmuştur (Günaltay, 1987:133).

Sentezci görüş olarak isimlendirilen bir başka görüşe göre ise Süryaniler, İsa'dan önceki Mezopotamya halklarının devamından başka bir şey değildir. Süryaniler, ne Asurlu, ne Babilli, ne Keldani ne de Aramidirler. Süryaniler, tüm eski Mezopotamya halklarının kültürel temeline dayanan ve bu arada Helenistik uygarlığı da özümseyerek ortaya çıkmış yeni bir sentezdir (Durak, 2005:190). Günümüzde Süryani Ortodoks Kilisesi, daha çok birinci görüşü tercih etmektedir. Ancak buna karşın Süryani aydınlar ikinci görüşte ısrar etmektedirler (Bilge, 2001:3).

2.1.3. Süryaniler'in Dili

Süryanilerin dili, Süryanice'dir. Süryanice, Sami dilleri ailesindendir (İris, 2003:38). Sami dilleri, doğu ve batı olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Doğu grubunda Akkadça yer alır. Batı grubu ise kuzey ve güney kollarına ayrılır. Güney kolunda Güney Arapçası, Kuzey Arapçası ve Habeşçe, kuzey kolunda da Kenanca ve Aramice yer alır (Tanrıverdi, 2005:1).

Sami dillerinden bugün hala mevcut olan yalnızca Arap dilidir. Diğer Sami ırktan olanların nesilleri hemen hemen tamamen Araplaşmıştır. Bugün onların memleketlerinde Arap dili kullanılmaktadır. Diğer Sami dillerinden en çok bilinenler ise İbrani ve Süryani dilleridir (Albayrak, 1997:191). Milattan önce IX. yüzyıldan milattan sonra VII. yüzyıla uzanan süreç boyunca çok geniş bir coğrafi alanda çeşitli Sami ve Sami olmayan topluluklarca kullanılan Aramice bunun doğal bir sonucu olarak pek çok lehçe geliştirmiştir (Günel, 1970:61). Bu yönüyle Aramice, Sami diller arasında en çok lehçe geliştiren dil olarak kabul edilmiştir. Aramicenin lehçe alanı doğu ve batı olmak üzere iki ana gruba ayrılabilir. Samirice, Mısır Aramicesi, Filistin

Aramicesi, Nabat Aramicesi ve Tedmür Aramicesi batı grubu lehçeleridir. Varlığı kitabeler aracılığıyla ortaya konulan Aramice lehçeleri genellikle batı grubunda yer alan lehçeler olmuştur. Edebiyat geliştiren veya günümüze kadar varlığını sürdüren lehçeler ise doğu grubunda yer alan Mandaice, Babil Talmudu Aramicesi ve bütünüyle Arami dil ve kültürünün en önemli temsilcisi konumundaki Süryanice olmuştur (Tanrıverdi, 2005:2-3).

M.S. V. yüzyıldaki kristoloji tartışmalarında –Efes (M.S. 431) ve Kadıköy (M.S.451) Konsilleri- Süryani Kilisesi ile birlikte Süryani dili de iki kolda gelişmeye başlamıştır. Batı Süryanileri Bizans etkisinde kalarak, Batı Süryanice adını alan yazı şeklini, doğu bölgesindeki Süryaniler de Doğu Süryanice denilen yazı şeklini geliştirdiler (Şimşek, 2003:36). Sonuçta ünlü sistemi ünlülerin seslendirilmesi ile yazı stili farklılığı esasına dayalı “Doğu” ve “Batı” lehçeleri ortaya çıkmış özellikle mezhep temsilcilerinin din, dil ve toplumsal konularda farklı bakış açılarıyla geliştirdiği kültürel oluşumlar, bu lehçeleri daha da belirginleştirmiştir. Nesturî Lehçesi, Süryanîcenin özgün yapısını korurken Yakubi Lehçesi Yunancanın etkisinde kalmıştır. İki lehçe arasındaki başlıca farklılık, a>o; o>u; e>i ünlü değişimleridir (Tanrıverdi, 2005:4-5).

Süryanice günümüzde Türkiye, Suriye, İran, Irak, Azerbaycan ve Hindistan’da varlığını devam ettirmekte; İsveç, Almanya, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri’nde göçmenler tarafından kullanılmaktadır (Bilge, 2001:61). Süryani alfabesi, 22 ünsüz harften oluşmaktadır. Sami dillerinin büyük çoğunluğu gibi Süryanicede sağdan sola doğru yazılır. Ünsüzleri ünlüye dönüştürmek için birkaç yöntem vardır. Bunlardan biri, Arap alfabesinden alınan hareketler diğeri ise, satırın üstüne veya altında ünlüleşme belirten, küçük Yunan harflerinin kullanılmasıdır. Günümüzde Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Tur Abdin (Mardin ve civarı) bölgesindeki Süryanilerin günlük hayatta konuştukları dile Turoyo adı verilmektedir. Konuşulan bu dil ile yazılı kaynaklarında kullanılan Süryanice birbirinden oldukça farklıdır (Şimşek, 2003:39).

2.1.4. Süryaniler’in Dini

Türkiye’deki Süryaniler dini karakter yapıları itibarıyla üç grupta görülmektedirler. Birinci gruptakiler “Süryani Kadim Cemaati”dir. Türkiye’de Süryani kadim cemaatinin patriklik merkezi Şam’daki "Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği”dir. “Süryani Ortodoks Cemaati” tabiri “Süryani Kadim Cemaati" tabe ile aynı grubu ifade etmektedir. 19. Yüzyıl'a kadar Yakubi olarak adlandırılan "Antakya Ortodoks Süryani Kadim” cemaatinin 1923’ten itibaren patriklik merkezi olarak Mardin yakınlarındaki Deyrulzafaran Manastırı’nı kullanmaya başlamaları Mardin’i bu cemaatin merkezi haline getirmiştir (Özcoşar, 2009:121). Süryani Ortodoks Kilisesi’nin

Türkiye’de, üç metropolitliği ve iki patrik vekilliği, 1994 yılı esas alındığında, on yedi papazı, on iki rahibi, on sekiz rahibesi ve on iki faal manastırı vardır (Durak, 2005:202). Metropolitler, İstanbul, Tur Abdin ve Mardin Metropolitliği’dir. İstanbul Metropolitliğinin merkezi İstanbul olup, İstanbul ve Ankara bölgelerini kapsar.

2.1.5. Süryanilerin Tarihi

2.1.5.1. Hristiyanlık Öncesi Süryaniler

Hristiyanlık öncesi Süryaniler, putperesttirler ve köken olarak Aramilerden gelmektedir. Aramiler, Süryani ismini Hristiyanlığı kabullerinden sonra kendilerini putperest ırkdaşlarından ayırmak için kullanmışlardır. Tarihi kayıtlar Aramilerin M.Ö. XIV. yüzyılda Suriye’nin doğusunda görünmeye başladıklarını yazar. Aramileri, Sami kavimlerin bir kolu sayıp, Mezopotamya’ya Arap Yarımadası’ndan geldiklerini tahmin edenler varsa da, bunların Mezopotamya’nın kuzeyindeki dağlık bölgelerin halkı olduğunu ileri sürenler de vardır (Günaltay, 1987:133-139).

Aramiler, büyük olasılıkla Asurluların zorlamasıyla Fırat’ın batısına geçerek, Suriye ve Filistin sınırlarına sokulmuşlardır. Büyük Hitit İmparatorluğu’nun yıkılışından sonra, yani M.Ö.1180’de, Ön Asya’ya egemen olan Aramiler, Suriye’nin kuzeyindeki Yeni Hitit Krallığı ile Asurluları, Mısırlıları yıpratmışlar ve sonunda Kuzey Suriye’den başlayarak Ürdün (Şeria) Nehri’ne kadar uzanan topraklara yerleşmişlerdir (Günaltay, 1987:134).

Aramiler, Hititlerle Mısırlılar arasındaki Kadeş Savaşı sonrasında, iki devlet arasındaki barışın bölgeye getirdiği huzurdan faydalanarak burada yerleşik hayata geçtiler. M.Ö. XI. yüzyıldan VII. yüzyıla kadar bölgede küçük prenslikler oluşmuştur. Bu arada Aramiler Şam’da, Hama’da, Tedmur’da, Soba’da, Moab’da, Amman’da ve Edom’da bağımsız birer prenslik kurmuşlardır (Günaltay, 1987:138-156). Askeri ve siyasi bakımdan son derece zayıf olan bu prenslikler, kısa zaman sonra Asurlular tarafından tarihten silindiler ve böylece Aramiler, Hristiyanlığın doğuşuna kadar yabancı istilalar altında yarı göçebe bir hayat yaşadılar (Çelik, 1996:18).

2.1.5.2.Hristiyanlık döneminde Süryaniler

Süryaniler, Mezopotamya bölgesinde, M.S.38 yılında Hristiyan olduklarında Antakya’yı merkez edinmiş bir topluluk halinde idiler. Süryaniler, Hristiyanlığı Havari Petrus (Saint Piere), arkadaşı Thomas, onun kardeşi Aday ve onların şakirtleri Agay ve Mara’dan öğrenmişlerdir

(Tümer, Küçük,1997:303). Petrus'un arkadaşı Thomas, Thomas'ın kardeşi Aday ve Mara, Süryanilerin yoğun olarak yaşadıkları Mezopotamya bölgesinin Hristiyanlaştırılmasında büyük rol oynadılar (Koluman, 2001:21). Antakya'da Hristiyanlığın yayılmasından sonra Thomas ile Aday ve yardımcıları Mara Şanlıurfa'ya gitmişlerdir (Albayrak, 2002:208). Şanlıurfa'da putperest Abgarlar kraliyet ailesi hüküm sürmektedir. Efsaneye göre kral bir nevi bir cilt rahatsızlığına yakalanmıştır. Bu arada Kudüs'ten gelen haberlere göre yeni bir peygamber gelmiştir. Bu peygamber hastaları iyileştirmekte, mucizeler göstermektedir. Bunu duyan Kral Abgar Kudüs'e bir heyet göndererek Hz. İsa'yı memleketi Şanlıurfa'ya çağırır. Hz. İsa "görevinin İsrail evinin kaybolmuş koyunları olduğunu bu yüzden gelemeyeceğini ancak kendisine bir havarisini göndereceğini" bildirir (Akyüz, 2000:38). Hz. İsa'nın çarmıh olayından sonra Havari Thomas'ın kardeşi Aday Urfa'ya gider, Kral Abgar Hristiyanlığı kabul eder ve Aday tarafından vaftiz edilir. Şanlıurfa'da bütün putlar kırılıp bir kilise inşa edilir (Günel, 1970:103). Aday Şanlıurfa'daki çalışmalarını bitirince yanına öğrencileri Agay ve Mara'yı alarak Mezopotamya'nın diğer bölgelerine gider (Atiya, 1995:13).

2.2. Mardin ve Çevresinde Yaşayan Süryaniler'in Merkezi olan Tur Abdin Bölgesi

2.2.1.Tur Abdin Adı

Mardin ve çevresindeki Süryanileri anlatırken sık sık Tur Abdin kelimesini kullanılacaktır. Bu kelime Süryanilerin bu çevredeki kiliselerini içine alan Metropolitlik merkezine kendilerinin verdiği bir isimdir. Tur Abdin, Midyat merkez olmak üzere Mardin (ki ileride göreceğimiz üzere Mardin'in bu sınırlara girip girmediği tartışılmaktadır) ve Mardin'in bazı ilçelerini içine alan bölgeye verilen bir isimdir. Tur Abdin kelimesinin nereden türediği ve ne anlama geldiği konusunda değişik görüşler vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Birinci görüş, Romalılar'ın, Tur Abdin "Hizmetkârlar Dağı" adını Doğu'nun eski topluluklarından almış olduklarını kabul eder. Bu ad daha sonraları IV. yüzyıldan itibaren kurulan manastırlarda yaşayan keşişlere atfedilerek, Hristiyan bakış açısına göre, "Tanrı Hizmetkârları Dağı"na dönüşmüştür (Hollerweger, 1999:17). İkinci görüş Süryanicede, "Tur" kelimesinin "Dağ", "Abdin" kelimesinin ise "Köleler" anlamına geldiğini ve böylece de Tur Abdin kelimesinin "Köleler Dağı" anlamına geldiğini kabul eder. Deyruzafaran manastır rahibi Gabriyel Akyüz bölgeye Köleler Dağı denmesinin nedenini Aziz Yuhanna'nın hayatından çevirdiği bir hikâyeyle şöyle anlatır: "Persler bölgeyi işgal ettiklerinde Romalıları Dara, Nusaybin ve civar yerlerden kovdular. Tur Abdin bölgesi Hristiyanlarının bir kısmı Romalılarla beraber Fırat'ın batı

kesiminde Rumanıye denilen bir şehirde barındılar. Bir süre sonra, İmparator Jüstinyen döneminde Romalılar Persler'den intikamlarını alarak Asur, Nineveh, Beth-Nuhadre, Beth-Garmay, Beth-Sluğ gibi yerleri istila ederek, oranın putperest insanlarından büyük bir bölümünü esir aldılar. Onları İzlo, Arzun, Savur Kalesi ve Mardin Dağları arasına yerleştirdiler” (Akyüz, 1998:25-26).

İşte bölgeye yerleştirilen bu putperest esir kafilesini yüzünden Tur Abdin yani “Esirler Dağı” adı türemiştir. Üçüncü görüş olarak Andrew Palmer, Tur Abdin kelimesinin orijinalinin “Turo Da” ve “Abode” dir. Abode, “Manastır Hayatına Dair” anlamına geldiğini ifade etmektedir (Palmer, 1990:28).

2.2.2. Tur Abdin Bölgesi'nin Coğrafi Sınırları

Turu Abdin bölgesinin sınırlarının, Mardin şehrini içine alıp almadığı konusu tartışmalıdır. Getrude Bell, Tur Abdin'i Diyarbakır, Şanlıurfa ve Nusaybin'in oluşturduğu üçgenin doğusunda kalan bölge olarak tanımlamıştır. Çevresi kuzey ve doğuda Dicle Nehri; batıda, güneye uzanan Mardin Dağı ve güneydoğuda Cizre ile kuşatılmıştır. Dolayısıyla Hasankeyf, Mardin, Dara, Nusaybin ve Cizre bölgeyi çevreleyen yerleşimlerdir (Keser, 2002:11).

Gabriel Akyüz'e göre bölge coğrafi olarak incelendiğinde kuzey ve doğudan Dicle Nehri ile batı ve güneyden dağlarla çevrilmiş olan bu alan, özel bir bölge olarak adlandırılmaya uygundur ve Mardin, bu coğrafi tanımın içine girer (Keser, 2002:11-12). Bölgenin yerleşim tarihi M.Ö. IV. binlerden geriye gider. Ortaçağın en önemli güzergâhlarından biri olan “İpek Yolu” buradan geçmektedir. Bölgede, 4. binyılın ikinci yarısında Sümer-Akkad Uygarlığı, M.Ö. III. binyılda Huri-Mittanni Krallığı, M.Ö. XIV. yüzyılda Hititler, XII. yüzyılda Aramiler, M.Ö. X. yüzyılda Asurlular hâkimiyet kurmuştur. M.Ö. 545'da Persler Büyük İskender'in bölgeyi fethine kadar burada yaşamışlardır. İskender'in ölümünden sonra M.Ö. 129'a kadar Selevkos İmparatorluğu, daha sonra gelen Abgar Beylerinin hâkimiyeti, M.Ö. 197 yılında Romalıların fethiyle sona ermiştir. Bundan sonra bölgeye Hristiyanlık girmiştir. “Süryani” kelimesi Hristiyanlıktan sonra buralara yayılmıştır.

2.3. Mardin ve Çevresindeki Süryanilerin Mabedleri

2.3.1. Kilise

Kilise ilk olarak Hristiyan öğretisinde, bütün olarak Hristiyanlar topluluğu ya da Hristiyanların oluşturduğu örgüt ya da kuruma verilen bir isimdir. Hristiyanlık öncesinde Yunanca “eklesia” sözcüğü, yurttaşların oluşturduğu resmi bir topluluk ya da meclis anlamını taşıyordu. Eski Ahit’in M.Ö. III. yüzyılda Yunancaya yapılan çevirisinde “eklesia” özellikle, Yahudi halkının, örneğin Tanrı yasalarını dinlemek gibi, dinsel bir amaçla bir araya geldiği toplantıları belirtmek için kullanılmıştır (<http://www.newadvent.org>, Erişim:22.03.2016).

Yeni Ahit’te ise bu terim hem bütün dünyadaki ya da yalnızca belli bir bölgedeki Hristiyan müminleri, hem de bir çatı altında toplanmış belli bir cemaati belirtiyordu. Kilise kelimesinin bir diğer anlamı ise Hristiyanlıkta tapınak yapısıdır. Belirli işlevleri yerine getirmek üzere tasarlanmış, tapınma biçimlerinden yerel kültür özelliklerine kadar çok çeşitli öğelerin etkisiyle tasarımında değişik plan şemaları ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık kendi içinde bölündükçe ve tapınma biçimleri karmaşıklaştıkça kilise planları da değişimlere uğramıştır. (Ana Britanica, 1994:61).

2.2.2. Manastır

Manastır, kendi kendine yeterli bir dinsel topluluğun (keşişler ya da rahipler) gereksinimlerine hizmet eden yapılar topluluğudur (Ana Britanica, 1994:61). Bir diğer tanımda ise manastır, bazı kesin kurallara bağlı rahip ve rahibelerin dünyadan çekilmiş olarak yaşadıkları yapıdır. Dini kurallara uygun olarak “ortaklaşa yaşanılan ev” anlamında manastırlar, önce Doğu’da görülmüş ve IV. yüzyıldan itibaren gelişmiştir (Meydan Larousse, 1972:315).

Manastırlar, Ortadoğu ve Yunanistan’daki münzevi keşiş kulübelerinden oluşmuştur. Bir yolun iki yanı boyunca dizilen bu kulübelerin çevresine zamanla savunma amacıyla duvarlar yapılmış; daha sonra duvarların içinde hücreler oluşturulmuştur. Böylece ortada kilise, çeşme ve yemekhane için yer kalmıştır.

Manastırın en önemli bölümlerini birbirine bağlayan arkadlı avlu (revaklı) aynı zamanda keşişlere de bir meditasyon mekanı sağlamaktadır. Bu avlunun tabanı çimen ekili ya da taş döşeli olmaktadır, bazen ortasında bir de çeşme bulunur. Avlunun kiliseye bitişik olan arkadlı kenarında kitap baskıları bulunmaktadır; burası da bir yanıyla ortadaki avluya açık olmakla birlikte, üzeri örtülü, korunaklı bir kitaplık oluşturmaktadır. Yatakhane çoğu zaman yemekhanenin üstünde,

arkadlı avlunun doğu kenarına inşa edilmektedir. Bir “gündüz merdiveni” burasını arkadlı avluya, bir “gece merdiveni” de doğrudan kiliseye bağlar. Bazen bu ikinci geçidin bir kenarında keşişlerin gece ayini için soğuk kiliseye giderken oturup ısınabilecekleri bir “ısınma odası” yapılmaktadır. Papazlar meclisinin toplantı odası genellikle avlunun doğu kenarına yakın, kilisenin koro yerine bitişik olmaktadır (Ana Britanica, 1994:402).

Manastırın giriş avlusunun batı tarafı dış dünya ile ilişkili işlerin yapıldığı yerdir. Burada örneğin yoksullara para ya da giyecek verilen yardım odası, konuk odaları, keşiş olmayan tarikat üyelerinin bölümleri, kiler ve ahırlar yer alır. Baş keşişin dairesi dış avluya açılan tek kapının yakınında bulunur. Dış avlu, dışarıdan manastıra gelenlerin ayak basmasına izin verilen son yerdir. Keşişlerin yağmurlu havalarda ya da yazın çok sıcakta ayinden önce toplanması için genellikle kilisenin batı ucunda kemerli bir sundurma bulunur. Arkadlı avlunun güney kenarı boyunca da manastırın çeşitli gereksinimlerinin karşılandığı demir, bakır, ayakkabı ve deri atölyeleri ile genel mutfak ve bira imalathanesi sıralanır. Birçok tarikatın manastırında tarım en başta gelen etkinlikler arasında yer almaktadır. Tarım işleri için gerekli çeşitli yapılar öbür manastır yapılarının daha güneyine yerleştirilmektedir (Ana Britanica, 1994:402).

Manastırların Hristiyan toplumunda önemli işlevleri olmuştur. Bizans toplumunda Manastırların önemli işlevlerinden biri, hastaların tedavisi ve bakımındı. Rahiplerin ve manastırların diğer bir görevleri ise kutsal ziyaretlere çıkan yolculara ev sahipliği yapmaktır. Manastırlar, seyyahların yolu üzerinde ve bir yerleşim yerine yakın bir yerde konumlandırılırlardı. Ölülerin gömülmesi ve anılması da manastırlara düşen görevlerdendi. Batman ve çevresindeki manastırları ve kültür varlıklarını gösteren harita Çizim 1.’de verilmiştir.

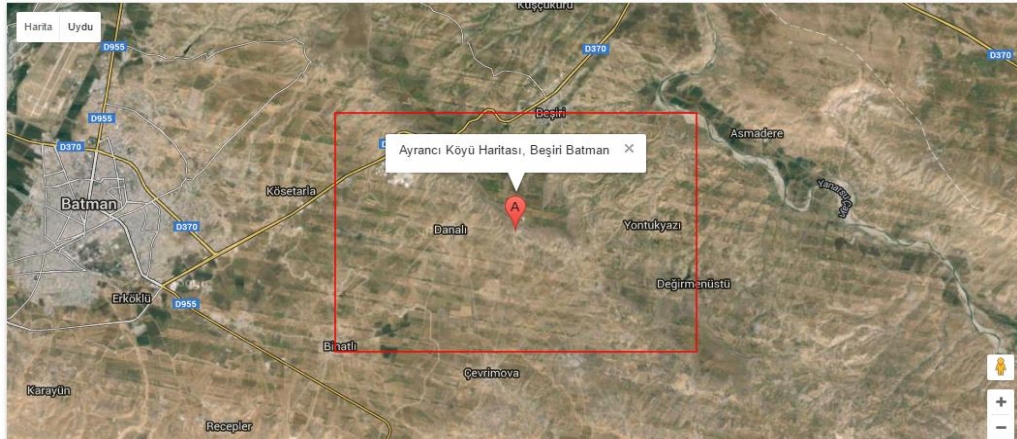
3. MOR KURYAKOS MANASTIRI

Mor Kuryakos Manastırı Süryanilerce kutsal olarak tarif edilen Turabdin bölgesi olarak bilinen ve bölgenin kuzeyinin en uç kısmında Batman iline 10 km mesafede, Beşiri ilçesi Ayrancı köyünde yer almaktadır. Kentlerin tarihleri çoğu zaman kentte veya kent yakınlarında bulunan dini ve sosyal mekânların varlıklarıyla ilişkilendirilerek ortaya konulmaya çalışılır. Batman ve çevresi de dini sosyal grupların tarihsel zorunluluklarla iç içe girdikleri ve bir o kadar da farklılaştığı, dinlerin, dillerin, kültürlerin buluştuğu coğrafyanın içinde bulunmaktadır. Özellikle Hasankeyf ve Erzen antik kent yerleşkelerine olan yakınlığı, Dicle Nehri'nin sunduğu tarımsal avantajlar buralarda medeniyet kurucuların mola vermesine neden olmuştur.

Üç semavi dinin yanı sıra birçok inancın hareket noktasına yakın olan bu coğrafya, inanç, kültür ve medeniyet katmanlarını zincirleme olarak bünyesinde barındırmıştır. Özellikle Doğu Hıristiyanlığı açısından önemli bir yere sahip olan bölgemiz, monofizit inanç sahiplerinin doğuya ve batıya doğru uzandıkları yayılma alanları içinde yer almıştır. Roma-Bizans ile Pers İmparatorluğunun sınır temas noktalarından olan bu coğrafya, bir yandan güvenlik anlamında istikrarsızlık alanları oluştururken, bir yanılla da siyasi ve kültürel anlamda geçişleri sağlayan sığınak noktaları da olmuştur.

3.1. Coğrafi Konum

Coğrafyanın yaşadığı tüm gerilim veya barış ortamlarında nasiplenilen bu mekânlar, zaman içerisinde eklemeler ve onarımlarla ancak çok az sayıda manastır günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bunlardan biriside Batman ili Beşiri ilçesi Ayrancı köyünde yer alan Mor Kuryakos Manastırı'dır (Resim 1).

Resim 1: Mor Kuryakos Manastırı'nın bulunduğu Ayrancı köyü (www.haritalar.com).

Bazı kaynaklarda Mor Kuryakos Manastırı'nın yapılış tarihi oldukça erken bir döneme kadar indirilmektedir ki, buna gerekçe olarak, manastırın çan kulesinin bulunmayışı yorumuna dayanılmaktadır. Bunun zorlama bir tespit olduğu kanısındayız. Bilindiği üzere Doğu Hristiyanlığı mimarisinde çan kulesi uygulaması V. yüzyıldan itibaren Suriye'de başlanmıştır (Mutlu, 1977:118). Mor Kuryakos Manastırı'na doğudan bakışı Resim 2'de verilmiştir.

Resim 2: Mor Kuryakos Manastırı'na doğudan bakış.

Ancak bölgeye İslamiyet'in hâkim olmasıyla yeni manastır ve kiliselerin inşasının sınırlandırılması, çan çalmanın kısıtlanması sonucu olarak, VI. yüzyıldan sonra bölgede inşa edilen kilise ve manastırların tümünde çan kulesi bulundurulmamıştır (Keser, 2005:282). XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmaya doğru hızlı gidişinin bir neticesi olarak yoğunlaşan batılı misyoner organizasyonlar, ele geçirdikleri tarihi manastır ve kiliselerin orijinal

mimarisine uygun devasa ölçülerde çan kulesi uygulamalarına girişmişlerdir.

3.2. Tarihçesi

Mor Kuryakos Manastırı'nın en erken tarihlendirmesini, yöreyi yakından tanıyan ve Mor Kuryakos Manastırı'nı da, çalışmaları çerçevesinde bizzat ziyaret etmiş olan Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi Patriği Afrem I. Barsawm'un "Kitab-ül Lü'lü ül'Mensur fi Tarih ül-Ulum ve'l Adab-üs Süryaniye" adlı eserinde rastlamaktayız. "Mor Kuryakos Manastırı, Diyarbakır'ın Kuzeydoğusunda Beşiri bölgesinde Zercal/Dera Qira (Seçkin, 2005:203) denilen köyün yakınlarında kurulmuştur. XV. yüzyıldan günümüze kadar yörenin metropolitlik merkezidir." (Afrem, 2005:514): ifadesi manastırı doğru bir tarihle kayıt altına almış olduğunu düşünmekteyiz. Mor Kuryakos Manastırı 5-6 yy 'da yapımına başlanmış olup belli aralıklarla yapımı devam ettiği düşünülmektedir. Bu duruma ilişkin bilgileri aşağıda görmeye çalışalım. Yöresel olarak en çok kullanılan isimlendirme olan "Der Qira" manastırın kara bazalt taşlarından yapılmış olmasından dolayı yakın çevrede kullanılan Kürtçede "Kara Manastır" anlamında Der Qira adı ile anılmaktadır (Resim 3). Bu duruma yörede sıklıkla karşılaşmak mümkündür.

Afrem I. Barsawm'un Süryani Patriklerinin yaşam öykülerine dair kaleme aldığı çalışmasında "Süryani Patriği Şükrallah (görevde bulunduğu tarihler 1722-1745) göreve gelişinin on dördüncü yılında yani 1736 yılında, Beşiri'de Mor Kuryakos Manastırı inşa edildi" ifadesini kullanmaktadır (Afrem, 2006:158). Buradaki "inşa edildi" ifadesinden, tamir ve yenileme ile yapı eklentileri yapıldığı şeklinde değerlendirilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Çünkü 1722 yılında kutsaması yapılan Patrik Şükrallah'ın ve diğer piskoposların yardımıyla Mor Kuryakos Manastırı yeniden onarıldığı belirtilmektedir (Şawoce, 2001:60). Manastırın yapılış tarihi ile ilgili olarak sunulan belgelerden birisi de 1742 tarihli, I. Mahmut dönemine ait olan ferman sureti olarak tanımlanan belgedir (Resim 59 ve 60). Bu belgede, "Hasankeyf kazasına bağlı Gavas köyündeki Zercal mahallesinde bulunan Mor Kuryakos Manastırı'ndan alınan yıllık verginin alınmaması, manastırın 20-30 yıl öncesinden harap olduğu ve manastır vakfına ait tarla, bağ ve bahçelerin köylüler tarafından işgal edildiğini..." içeren ifadelerin yanı sıra, Tabiatıyla bu

tartışmanın sonuçlandırılması, manastırda yapılacak arkeolojik inceleme çalışmalarla mümkün olabilecektir. Manastırın geçirmiş olduğu evreler ile ilgili olarak bina üzerinde bulunana yazılı kitabeler önemli ipuçları vermektedir (Şawoce, 2001:60).

Resim 3: Mor Kuryakos Manastırı'nın tepeden görünümü.

Manastır dış kapısında bulunan bu kitabe (Resim 5), Gershunuce (Süryanice harflerle Arapça yazım sivilidir) olarak tanımlanan yazı tipi olup, burada kullanılan Arapça da klasik Arapça olmayıp Turabdin'de konuşulan Arapçadır. Yazıtın Yeni Batı Süryanice Latin harfleriyle okunuşu ve Türkçe çevirisi:

Mor Kuryakos Manastırı'nın iç avlusunda bulunan kitabenin (Resim 4) metni “Qad  htammu sayyidna patriyak Yacqub (Yacqub al tani, 1842-71) wa xadimahu rah b Dawud ... (fi cimarata hadihi al-bina) 1856.  evirisi şöyledir; Efendimiz Patrik II. Yakup (1842-71) ve sekreteri Rahip Davud, bu binanın inşası için önemli katkı sağlamışlardır 1856 (Rahip Gabriel Akyüz tarafından sözlü  eviri)¹.

¹ Rahip Gabriel Akyüz'e kitabeleri çevirisi için teşekkür ederiz.

Resim 4: Mor Kuryakos Manastırı'nın iç avlusunda bulunan kitabe.

Mor Kuryakos Manastırı'nın giriş kapısında bir kitabe bulunmaktadır (Resim:5). Kitabenin metni şöyledir; “ Qat bunyat hada ad darga fi zaman riyasēt al-rahēb Gabriyel min jabal Turcabdin wa huwwa min qaryat Bate. Wa fi dalika al-zaman, kana patriyark Cabdalla (Cabdalla Şaddadoyo, 1906-15) 1909. Wa qad ēštahada fi hadi al cimara al rahēb Yusēf, wa al rahēb Gewergis huwwa katēb al hēruf wa rahēb Tuma bi sana yawnaniya 2220 (1909) (Rahip Gabriel Akyüz tarafından sözlü çeviri)².

Resim 5: Mor Kuryakos Manastırının giriş kapısı üzerinde bulunan kitabe.

Kitabenin çevirisi şöyledir; “Bu dış kapı Tur abdin'in Bote (Bardakçı) köyünden başrahip Gabriyel'in döneminde yapılmıştır. Bu sıra Patrik Abdullah'tır (Abdalla Saddadoyo, 1906-15) 1909. Bu dış kapının yapımı sırasında da rahip Yusuf, bu yazının harflerini işleyen rahip Gewergis ve rahip Tuma, Yunan 2220 yılında yaşamlarını yitirdiler.” (Rahip Gabriel Akyüz tarafından Sözlü çeviri).

Mor Kuryakos Manastırı, aralıklarla da olsa 1839'a kadar varlığını devam ettiren “Tur Abdin Patrikliği” olarak tanımlanan yönetsel oluşumuna, yapılış tarihinden sonra dâhil olmuştur (Barsawm, 2006:127). Bu yeni oluşum, inançsal bir

² Rahip Gabriel Akyüz'e kitabeleri çevirisi için teşekkür ederiz.

ayrışım olmayıp, ibadet uygulamalardan ve cemaat içi sorunların bireysel çıkarlara alet edilmesi neticesinde idari anlamda bir ayrışımından kaynaklanan yapılanma olarak değerlendirilebilir.

Mor Kuryakos Manastırı, Mardin Deyrulzafaran Manastırında ikamet eden Antakya Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi Patrikliği'nden ayrılarak oluşturulan "Tur Abdin Patrikliği" içerisinde yer alan önemli piskoposluk merkezlerinden birisidir. Diğerleri; Mor Yakup Manastırı: Salah, Deyr Dasilbo: Kartmin - Hah, Mor Melke Manastırı: Beth Rişe (Hollerveger 1999:53). Tur Abdin Patrikliği'nin yönetsel anlamda dönemsel olarak merkezlerinden birisi olan Salah (Barıştepe köyü) yakınında bulunan Mor Yakup Manastırı ile Deyrulzafaran manastırında ikamet eden patriklikler arasındaki önemli konuların görüşüldüğü kutsal sinodların toplandığı mekânlar arasında Mor Kuryakos Manastırı yer almıştır (Resim 6), (Afrem, 2006:165).

Resim 6: Mor Kuryakos Manastırı'nın batıdan görünümü.

Mor Kuryakos Manastırı'nda patrikten bir önceki alt kategoriye ifade eden mafıryanlık makamına yakın bir kategoriye ifade eden "genel metropolitlik" uygulamasına ev sahipliği yapmıştır. Mor Kuryakos Manastırı'nda, ikamet eden yerel yetkili piskoposun yanı sıra daha yönetsel anlamda daha geniş yetkilere sahip piskoposlar aynı zamanda "Genel Evrensel Metropolit" unvanını taşıması, bu

mekânın önemini vurgulamaya yönelik uygulamalardır. 4. Petrus'un, patriklik seçimine, Mor Kuryakos Manastırı sorumlusu ve Genel Metropolit olan Mor Kurilos Gevargis katılmıştır (Afrem, 2006:181).

3.3. Mor Kuryakos Manastırının Mimarisi

Mor Kuryakos Manastırı kare planlı olup esasında bodrum kat üzerinde yükselen iki katlı bir planlama göstermektedir. Ancak yapının günümüze iki katı ulaşmıştır. Yapı güneyden giriş sağlanan, iki avludan, revaklı yapılardan ve 22 odadan oluşan bir yapıdır.

Mor Kuryakos Manastırı'nın güney yönünde giriş kapısı bulunmaktadır. Basık kemerli olan taç kapının solunda bir sütünce vardır. Taç kapı sivri kemerle kuşatılmış, alınlık kısmında dikdörtgen bir pano içerisinde kitabe yer almaktadır. Taç kapıyı kuşatan sivri kemer rumilerle bezenmiştir. Üslup ve kullanılan malzeme açısından gösterişli bir giriş kapısına sahiptir. Taç kapıda tamamen mermer malzeme kullanılmıştır.

Giriş holünden manastırın içine doğru girildiğinde bir ve iki nolu karşılama odası yer almaktadır. Holün önünde birinci avlu bulunmakta, birinci avluya bakan üç nolu eyvanlı bir oda, çoğu yıkılmış olan 16 nolu oda fazla tahrip olmayan iki nefli 17 nolu bölüm bulunmaktadır. 3 nolu eyvanlı bölümün önünden doğuya bakan ikinci avluya kemerli bir kapıdan geçilmektedir.

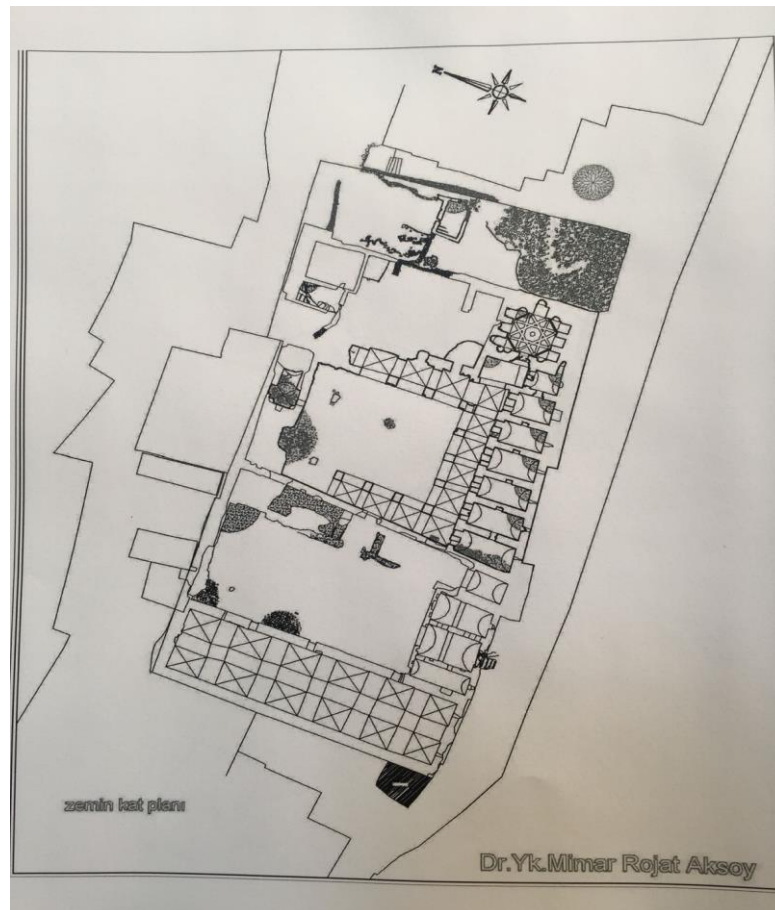
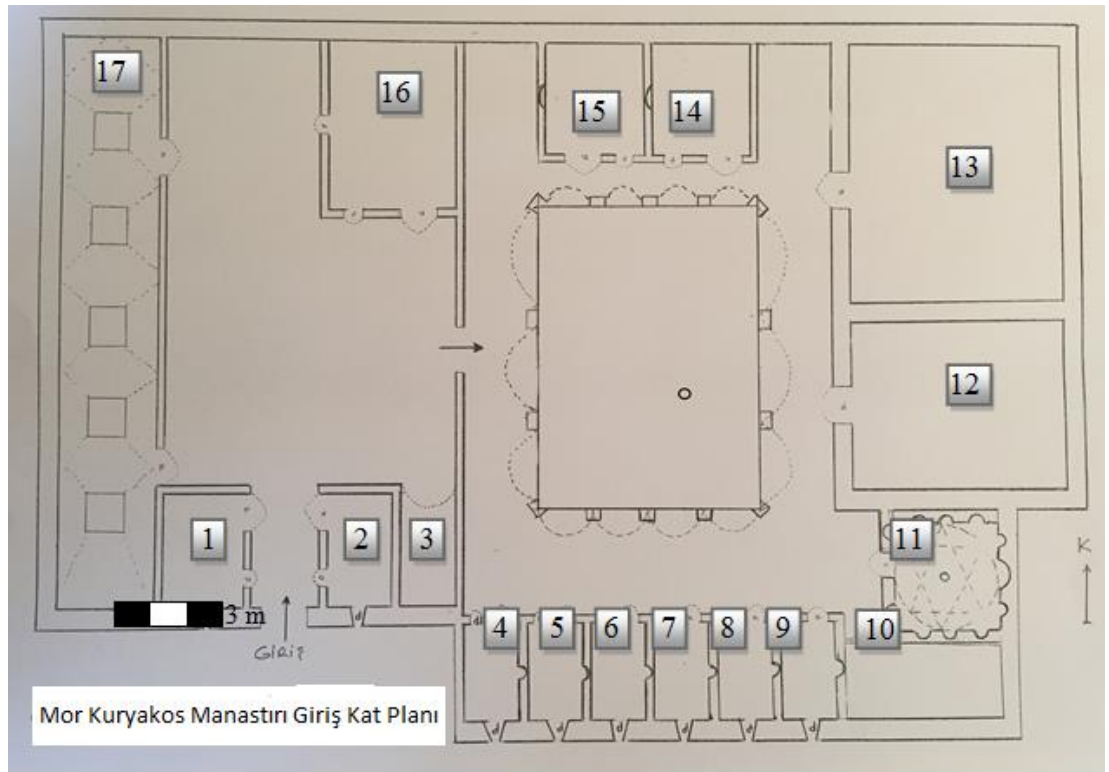
İkinci avluda doğu-batı ve güney yönlerine bakan revaklar bulunmaktadır. Batıya bakan revakların bir kısmı yıkılmış, doğuya ve güneye bakan revaklar daha iyi durumdadır. Batıya bakan revakların orta kemerinde kitabe yer almaktadır. kitabenin üstünde simetrik olarak tasarlanmış kuş figürleri görülmektedir. Kuzeye bakan yöndeki revaklar tamamen yıkılmış, temel izlerinden burada da revak olduğu anlaşılmaktadır.

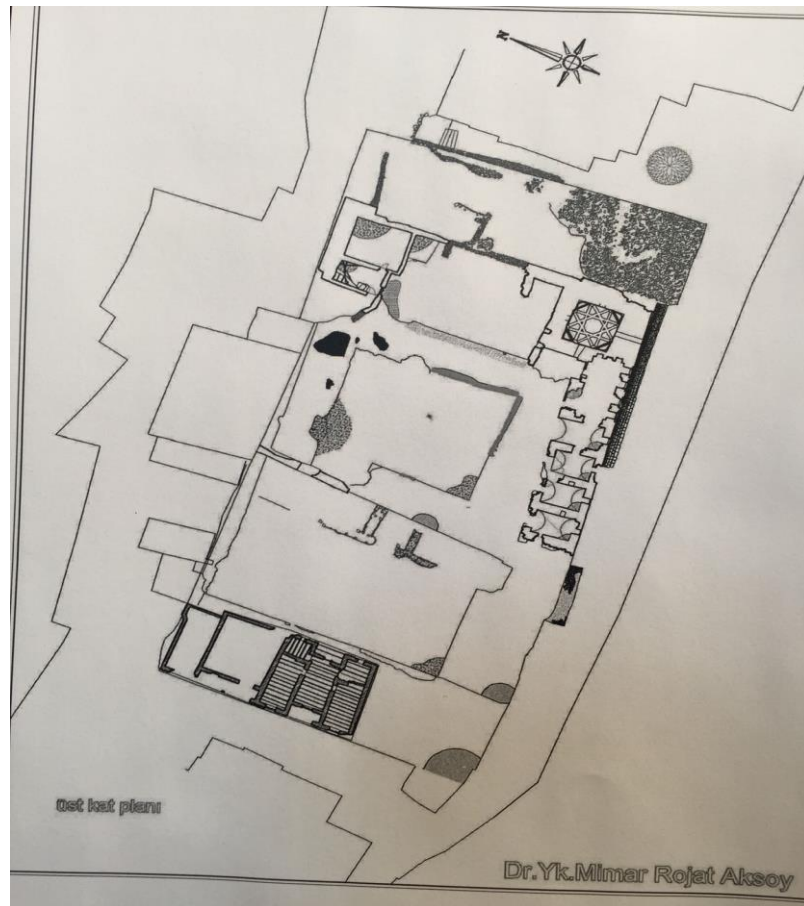
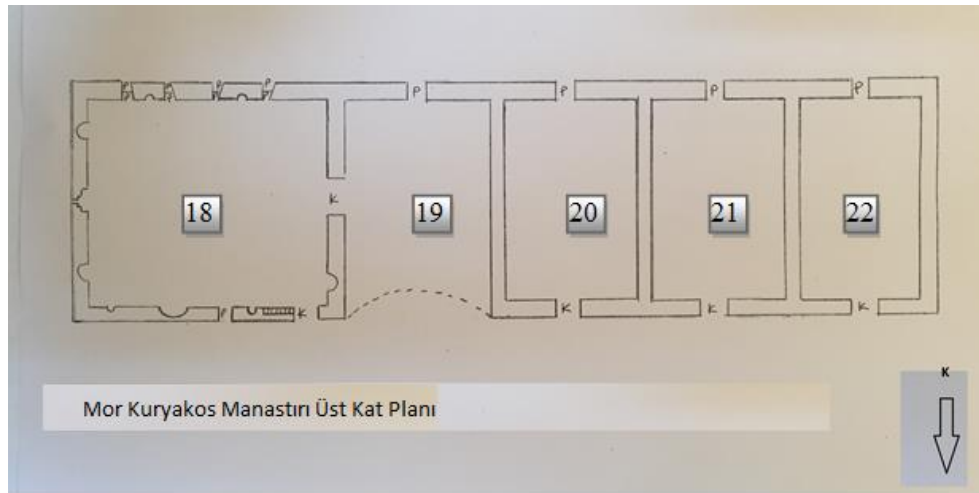
Güneye bakan revakların hemen arkasında dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz nolu inziva odası diyebileceğimiz odalar bulunmaktadır. Bu odalara basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Odalar beşik tonozlarla örtülüdür. Her bir odanın giriş

cephesinde lentolu küçük bir pencere bulunmaktadır. Odaların güney duvarında sol tarafta bir niş bulunmakta yine güneye bakan yönde bir pencere yer almaktadır.

Manastırın güneydoğu köşesinde patrik veya mezar odası olarak adlandırdığımız 11 nolu bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde çok gösterişli bir giriş kapısı göze çarpmakta, sivri kemerli giriş kapısı silmelerle vurgulanmıştır. İçteki silmede mukarnas bezemeler dikkat çekmektedir. Bu bölümün kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Kapıdan girdiğimizde sağında ve solunda iki niş yer almakta, mezar ve patrik odasının kuzey ve güney yönüne bakan daha büyük üçer adet niş bulunmakta olup bu nişlere din adamlarının gömüldüğü düşünülmektedir. Doğuya bakan yönde büyük bir niş bu nişin sağında ve solunda istiridye motifli biraz daha küçük, rengarenk boyanmış iki niş bulunmaktadır. Özenle yapılan bu bölümün üst örtüsü yaklaşık 9-10 m yüksekliğinde olup. Davut yıldızı dediğimiz ya da iç içe geçen iki üçgen motiften oluşan kubbe bulunmaktadır. Kubbe kasnağında kuzey güney yönünde iki küçük penceresi bulunmaktadır. Doğu yönündeki 12, 13, 14, 15 nolu bölümler yıkık ve toprakla dolu olduğundan planı hakkında bilgi edinilememektedir.

Üst kata 11 nolu patrik odasının karşısındaki kısmen yıkılmış olan merdivenlerden çıkılmaktadır. Üst katın güneydoğu köşesinde 18 nolu konuk odası bulunmaktadır. Konuk odasının güney yönünden eyvana geçilmekte ve burada güneye bakan dört pencere vardır. Hemen bu pencerelerin üstünde dört tane küçük mazgal pencere görülmektedir. Büyük pencerelerin olduğu yönde iki niş bulunmaktadır. Doğuya bakan yönde gösterişli bir şömine, şöminenin sağında ve solunda iki nişe rastlanmaktadır. Kuzeye bakan yönde ise iki küçük niş, bitişik büyük iki niş ve bir pencere yer almaktadır. Devamında üst kata çıkan bir merdiven sistemi görülmektedir. Konuk odasının üst örtüsü hemen hemen tamamen yıkılmış durumdadır. Eyvanlı 19 nolu bölümün güneye bakan sivri kemerli güzel bir manzarası olan büyük bir penceresi bulunmaktadır. Burada da konuk odasında olduğu gibi üst örtünün ağırlığını azaltmak amaçlı seramik künkler kullanılmıştır. 20, 21, 22 nolu bölümlerin basık kemerli giriş kapısının karşısında bir pencere bulunmakta, beşik tonozlu üst örtülerinin ve duvarlarının bir kısmı yıkılmış durumdadır. Mor Kuryakos Manastırı'nın giriş ve üst kat planları Çizim 2.'de verilmiştir.

Çizim 2: Mor Kuryakos Manastırının giriş ve üst kat planları³.

³ Morkuryakos Planlarını bana sağlayan Mimar Rojat Aksoy Hanıma teşekkür ederim.

3.3.1. Giriş Portalı

Giriş portalı, manastır yapısının güneybatı yönünde bulunmaktadır. Bu bölüm kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Manastırın anıtsal boyuttaki giriş bölümü, basık kemerli bir girişe sahiptir. Taç kapı sivri veya yuvarlak kemerle kuşatılmıştır. Manastırın kitabesi bu bölümün alınlık kısmındadır. Giriş kapısında üstteki kemerin büyük bir bölümü yıkılmıştır. Kemer sivri veya yuvarlak kemerli olmalıdır. Bu kemerin yüzeyi rumilerle süslenmiştir. Taç kapının alınlık kısmı üç bölüme ayrılmıştır. Alınlığın orta bölümünde geometrik süslemeler görülmektedir. Kapı kemeri üzerinde beşer satırdan on kartuş içinde Süryanice kabartma tekniğinde yazılmış kitabe metni yer almaktadır. Kitabenin etrafı geometrik bir bezeme kuşağıyla üç yönden sınırlandırılmıştır. Kitabenin sağında ve solunda ise kazıma tekniğinde Arapça yazı mevcuttur. Kitabenin üst bölümündeki üç adet blok kesme taş yüzeyinde geometrik süsleme, bunun da üstünde eşkaner dörtgen-baklava şekilli geometrik süsleme mevcuttur. Basık kemerli giriş bölümümün sadece sağında yer alan geçme-örgü motifli sütünce parçası bir onarım esnasında eklenmiş olabilir. Bu bölümün inşasında sarı renkli düzgün kesme mermer malzeme kullanılmıştır. Basık kemerli giriş kapısından sonra giriş holü şeklindeki mekanın sağında ve solunda 1 ve 2 nolu olarak adlandırdığımız odalar yer almaktadır. Giriş mekanının kuzeyinde büyük sivri bir kemerle giriş avlusuna açılmaktadır (Resim 7.).

Resim 7: Mor Kuryakos Manastırı'nın giriş portalı.

Doğal ve beşeri nedenlerden dolayı ve daha çok terkten kaynaklanan bozulmalar görülmektedir. Portalin en üstünde bulunan basık kemerinde taş kayıpları ve kopmalar oluşmuştur. Manastırda uzun süre yanlış kullanım ve terkten dolayı bozulmalar oluşmuştur. Portali oluşturan taş malzemenin derz araları boşalmış bakım ve onarımı yapılmadığından taşlar yerlerinden düşmüştür. Kılcal çatlakların ilerlemesiyle büyük çatlaklar oluşmuş bu da zamanla kopmalara neden olmuştur. Ayrıca kılcal çatlaklar çok yağmur aldığından dolayı renk değişimi görülmektedir. Ayrancı köy halkı kendince koruma tedbirleri almaya çalışmış bu da yapıya daha fazla zarar vermiştir.

ÖLÇÜLER:

- Giriş kapı yüksekliği: 3,50 m
- Genişlik: 2,32 m
- Giriş kapısının eni: 1,70 m
- Duvar kalınlığı: 0,80 m

3.3.2. Giriş holü

Manastırın ana giriş kapısının bulunduğu giriş holünün üst örtüsü beşik tonozlu olup toprak damlıdır. Giriş kapısının iç kısmı sivri kemerlidir. Beşik tonozlu giriş holü kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğusunda bir nolu oda bulunurken batısında iki nolu oda bulunmaktadır (Çizim 2). Üst örtünün orta kısmı ikiye ayıran sivri kemer bulunmaktadır. Holün doğu yönünde bulunan bir nolu odanın üç adet penceresi mevcuttur. Batı yönünde bulunan iki nolu odanın bir penceresi ile iki nişi bulunmaktadır. Kuzey yönde ise giriş avlusuna açılan büyük sivri kemer ile bu kemerin doğu ve batısında birer küçük niş bulunmaktadır (Resim 8).

Giriş holünü oluşturan kemerli yapının düzgün kesme kireç taşlarının hemen hemen hepsi yerlerinden düşmüşlerdir. Sıvaların bulunduğu kısımlarda yer yer dökülmeler mevcuttur. Sıva kısmının bazı yerlerinde bitkisel bozulmalar ve yosun birikintileri bulunmaktadır.

Resim 8: Mor Kuryakos Manastırı'nın giriş holüne ait resimler.

ÖLÇÜLER:

Uzunluk:8,50 m Genişlik:2,50 m Yükseklik:4,50 m

3.3.3. İç Portal

3.3.3.1. Giriş bir nolu oda (Doğu)

Manastırın ana giriş kapısından sonra gelen, bir nolu oda giriş holünün doğusunda bulunmaktadır (Resim 9). Odaya giriş odanın kuzeybatı köşesinde bulunan dikdörtgen bir kapı ile sağlanmaktadır. Oda kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup beşik tonozludur. Odanın kuzey duvarının ortasında üst kısmı dört kademeli silmelerle hareketlendirilmiş sivri kemerli büyük bir niş ve bu nişin doğu ve batısında küçük birer niş olmak üzere toplam üç niş bulunmaktadır. Ortadaki sivri kemerli büyük nişin üstünde aydınlatma amacıyla açılmış bir açıklık görülmektedir. Odanın iç kısmına yapılan sıva ince taş tozu ve kireçten oluşan bir karışımdan meydana gelmektedir. Yörede kullanılan ismi cas'tır.

Resim 9: Mor Kuryakos Manastırı'nın girişi bir nolu odanın dıştan ve içten görünümü.

Odanın doğu duvarında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Batı duvarında ise dıştan düz içerden basık kemerli üç dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Güney duvarında da bir mihrap yer almaktadır. Mihrabın üstünde sonradan aydınlatma amacıyla açılmış bir açıklık mevcuttur (Resim 10).

Resim 10: Mor Kuryakos Manastırı'nın güney duvarındaki aydınlatma penceresi.

Beşik tonozlu odanın ortasına yakın bir yerde üst örtüyü taşıyarak adeta ikiye bölen ve tabana kadar devam eden sivri bir kemer bulunmaktadır. Oda dört yönde

mihrap seviyesinde iki silme ile çevrelenmiştir. Odanın iç kısmı sonradan beyaz renkli malzeme ile kaplanmıştır.

Köylüler tarafından üst örtüyü taşıyan kemerin güney tarafında içeriye saman doldurmak için odanın tavan kısmında bir açıklık mevcuttur. Ayrıca batı duvarında pencerelerin üst kısmında derin olan beş kare şeklinde açıklık bulunmaktadır. Giriş kapısının kuzey kısmında sonradan yapılan kapıyı tutturmak için konulmuş dikdörtgen formlu yüzeyinde yuvarlak iki oyuk bulunan taş yer almaktadır.

Güney duvarında mihrap şeklinde yapılmış nişin doğu ve batısında kare şeklinde biri kapatılmış iki açıklık bulunmaktadır. Doğu duvarında kemerin alt kısımlarının sıva kısmı sökülüştür. Odanın belli kısımlarında yer yer irili ufaklı çatlaklar mevcut olup oda yaklaşık bir metre toprak ile dolmuştur.

- Odanın uzunluğu: 5,20 m
- Odanın genişliği: 2,30 m
- Odanın yüksekliği: 3,20 m

1 nolu odanın giriş kemeri tamamen tahrip olmuş, kemerin kesme taşları kaybolmuş sonradan manastıra yerleşmiş olan insanlar tarafından gelişi güzel bir şekilde orijinaline uyulmadan kemer yeniden inşa edilmiştir. Odanın iç kısmının güney duvarına sonradan bir mihrab eklenmiştir. Daha önce burada sonradan yaşayan farklı inançlara ait insanların, yapıyı kendi inançlarına uyumlu hale getirme çabaları göze çarpmaktadır. Odanın orijinal planında bir pencere varken, aydınlıktan daha fazla faydalanmak adına ikinci bir pencere açılmıştır. Ayrancı Köylüleri tarafından hayvan barınağı olarak kullanılan bu odada bol miktarda hayvan gübresi izine rastlanmaktadır. Odanın duvar sıvaları tahrip olmuş durumda, birçok yerde döküntüler görülmektedir.

3.3.3.2. Giriş iki nolu oda (Batı)

Manastırın ana giriş kapısından sonra gelen, giriş holünün batısında bulunmaktadır (Resim 11). Odaya giriş, odanın kuzeydoğu köşesinde bulunan

dikdörtgen planlı bir kapı ile girilmektedir. Oda kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup beşik tonozludur. 1 nolu oda gibi kaba yontulu kesme bazalt taş malzeme ile inşa edilen oda kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup beşik tonozludur. Odanın iç kısmı sonradan beyaz renkli malzeme ile kaplanmıştır. Kuzey duvarında giriş kapısının hemen bitişiğinde küçük bir niş, Batı duvarında ise basık kemerli tahminen yüklük olarak kullanılan büyük bir niş mevcuttur. Odanın doğu duvarında ise dikdörtgen bir pencere ile bu pencerenin güneyinde küçük kare bir niş bulunmaktadır (Resim 12).

Giriş kapısı tahrip olmuş, kemer kısmı tamamen yıkılmıştır. Yıkılan taşlar köy halkı tarafından kullanılmıştır. Duvar sıvaları dökülmüş, ahır olarak kullanılmış, duvarlarda yer yer delikler açılmış, bu deliklere ağaçlar yerleştirilerek oda iki kat haline getirilmeye çalışılmıştır. Odanın dışa dönük nişi tahrip edilmiş, planda olmayan ikinci bir pencere açılmıştır. Odanın güney duvarında mihrab bulunmaktadır. Zaman içerisinde kullanım amacının değiştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Resim 11: Mor Kuryakos Manastırının giriş 2 odasının dıştan ve içten görünümü.

Resim 12: Mor Kuryakos Manastırı'nda iki nolu odada bulunan niş.

Güney duvarında ise 1 nolu odada olduğu gibi üstünde bulunan aydınlatma amacıyla açılmış açıklık ile birleşen dikdörtgen planlı mihrap şeklinde bir niş mevcuttur. Kuzey duvarında avluya açılan sonradan kapatılan bir kapı bulunmaktadır. Odanın 1,80 m yüksekliğinde bulunan ve odanın iç kısmını çevreleyerek hareketlendirme sağlayan 2 silme yer almaktadır. Odanın doğu

duvarında bir niş bulunmaktadır.

Üst örtüyü ikiye bölen sivri kemerin kuzeyinde tavan kısmında köylüler tarafından sonradan saman doldurmak için açılan yuvarlak formlu bir delik mevcuttur (Resim 12). Güney duvarında bulunan nişin doğusunda yuvarlak formlu bir boşluk şeklinde bir delik daha mevcuttur. Odanın belli kısımlarında açılmış yuvarlağa yakın delikler bulunmaktadır. Ayrıca odanın belli kısımlarında yer yer çatlaklar mevcuttur. Odanın tabanında yaklaşık bir metre dolgu toprak bulunmaktadır (Resim 13).

Resim 13: Mor Kuryakos Manastırı'nda güney duvarında bulunan nişin doğusunda bulunan delik.

Ölçüler:

- Odanın uzunluğu: 5,25 m
- Odanın genişliği: 3,10 m
- Odanın yüksekliği: 3,20 m
- Kemerin kuzey duvarına uzaklığı: 2,58 m
- Kemerin güney duvarına uzaklığı: 3,80 m
- Kemerin genişliği: 0,60 m
- Silmelerin genişliği: 0,45 m

3.3.4. Avlu

3.3.4.1 Giriş avlusu:

Giriş avlusunun batısı duvar yüksekliği 3 metreyi bulan beden duvarları ile çevrili olup 3 kapı ile iki nefli kısım bulunmaktadır. Bu bölüm sonradan köylüler tarafından kerpiç ve taş malzeme ile küçük bölümlere ayrılarak ahır ve samanlık olarak kullanılmıştır. (Resim 15). Kuzeyinde sonradan yapılmış iki oda şeklinde düzenlenmiş ve ahır olarak kullanılan kaçak yapılar bulunmaktadır. Kuzeydoğusunda kısmen yıkılmış beşik tonozlu bir birim mevcuttur.

Resim 14: Mor Kuryakos Manastırı'nın iç avlusu.

Güneyinde giriş kısmı ve buna birleşik olarak güneydoğusunda sivri kemerle avluya açılan beşik tonozlu birim bulunmaktadır. Avlunun Kuzeydoğu köşesinde bulunan beşik tonozlu yapı birimi ile Güneydoğu köşesinde bulunan ve sivri kemerle avluya açılan yapı birimi arasında muhtemelen revak şeklinde yapılmış yapı birimlerine ait 0,70-0,80 m genişliğinde temel kalıntıları mevcuttur.

ÖLÇÜLER: Uzunluk:18 metre Genişlik: 12,70 m

Resim 15: Mor Kuryakos Manastırındaki avlunun batısındaki iki nefli yapı birimi.

3.3.4.2. Avlunun batısında bulunan yapı birimi (17 nolu iki nefli yapı birimi):

Giriş avlusunun batısında bulunmaktadır. Duvar yüksekliği yaklaşık 3 metredir. Kuzey-güney doğrultusunda ve beşik tonozlu yapı birimi iki nef şeklinde bazalt ile inşa edilmiştir. Avlunun batısında bulunan neflere bu yönde açılan 3 kapı ile girilmektedir. Kapılar dıştan düz içerden sivri kemerlidir. Kapı kenarlarında düzgün kireç taşı malzeme kullanılmıştır. Nefleri ikiye ayıran beş payenin 1.5 m kadar olan kenar kısımları beyaz renkli düzgün kireç taşı ile bu kenarların orta kısmı ile diğer kısımları bazalt ile inşa edilmiştir. Taşların birleştirilmesinde kireç bazlı

beyaz renkli harç kullanılmıştır. Yapının doğu batı duvarında sonradan köylüler tarafından açılan iki kapı mevcuttur. Nefler kerpiç ve taş malzeme ile bölümlere ayrılarak ahır ve samanlık olarak kullanılmıştır (Resim 16).

Resim 16: Mor Kuryakos Manastırındaki neflerin, odaların iç kısımları kerpiç ve taş malzeme ile bölümlere ayrılmış hali.

Ölçüler

Uzunluk: 16,50 m

Genişlik: 6,20 m

Yükseklik: 3,52 m

İki paye arası mesafe: 4,30 m

Paye: 2,20 m X 2,40 m

İki nefli yapıda bulunan beş payenin düzgün kesme taşlarının çoğunun bilinçli olarak tahrip edildiği bazılarının da bakımsızlıktan dolayı derz aralarının boşaldığı görülmektedir. Tonoz örtüsünün sağlam olduğu doğuya bakan yönünde planda olmayan bir kapı yapıldığı görülmektedir. Yapının içerisinde çobanlar ve köylüler tarafından ateş yakıldığından dolayı tonozlarda yoğun bir is tabakası göze çarpmaktadır. Tonozu oluşturan kaba yontulu moloz taşları aralarında bulunan casların yapısı gevşemiş, bazı yerlerde dökülmeler görülmektedir. Köylüler

tarafından ahır olarak kullanmak amacıyla yeni eklentiler yapılmıştır.

3.3.4.3. Giriş avlusunun kuzeydoğu köşesinde bulunan 16 nolu oda

Oda, giriş avlusunun kuzeydoğu köşesinde bulunmaktadır. Kuzey-Güney doğrultulu dikdörtgen planlı olup beşik tonozludur. Yapı kaba yontulu bazalt ile inşa edilmiştir. Kuzey tarafı yıkılmış olup açık vaziyettedir. Temel Kalıntıları yapının kuzeydeki beden duvarına kadar devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca yapının orta kısmında doğu -batı doğrultusunda uzanan temel kalıntısı da iç kısımda odanın iki kısma ayrıldığı ihtimalini akla getirmektedir. Kuzey beden duvarına yapışık ayakta kalan oval kalıntı üst örtüye geçişi sağlayan mimari parça, odanın oraya kadar devam ettiğini üst örtünün beşik tonoz olduğunu göstermektedir (Resim 17).

Resim 17: 16 nolu odadan bir görünüm.

3.3.4.4. Giriş avlusunun güneydoğu köşesinde bulunan üç nolu oda

Oda, giriş avlusunun güneydoğusunda giriş kısmının ise güney duvarına bitişiktir. Kuzey-Güney doğrultulu oda dikdörtgen planlı olup beşik tonozludur. Giriş kısmı sivri kemerli olup güneyden giriş avlusuna açılmaktadır. Oda'nın güney duvarı bazalt ile inşa edilmiş olup sıvasızdır. Doğu ve batı duvarları ise 0,60 m yüksekliğe kadar bazalt ile inşa edilmiş olup sıvasızdır. Bu duvarların diğer kısımları ise beyaz renkli cas (kireç, kaya tozu) harç ile sıvanmıştır. Doğu ve batı duvarlarında küçük ebatta açılmış delikler mevcuttur. Oda'nın tavan kısmında köylülerce saman doldurmak için açılan delik bulunmaktadır. Oda'nın zemini taş, toprak ve moloz

malzeme ile doludur (Resim 18).

Resim 18: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki Giriş avlusunun güneydoğu köşesinde bulunan 3 nolu oda.

Uzunluk: 5 m

Genişlik: 3,60 m Yükseklik: 3 m

Giriş kemer genişlik: 3,10 m Kemer kalınlığı: 3,06 m

Yapının bu bölümünün ön kısmı açık olduğundan atmosfer olayları ve beşeri faktörlerden çok kolay etkilendiğinden yapının tonoz örtüsünde nemlenmeden ve yanlış kullanımdan kaynaklı bozulmalar görülmektedir. Duvarların yıkıldığı ve duvar sıvalarının döküldüğü görülmektedir.

3.3.4.5. Orta avlu (iç avlu)

Avlu bugünkü haliyle U şeklinde doğu-batı ve güney yönden revaklarla çevrili olup 19 m X 14 m ölçülerindedir (Resim 19). Avlunun kuzey yönü tamamen toprak altında olup görülememektedir. Revaklar genel olarak sivri kemerli olup beşik tonozludur. Kemerleri taşıyan payelerin alt dış yüzeyi Mardin kireç taşı ile

kaplanmıştır. Batı yönündeki revakların kuzey yönde bulunan kısmı yıkılmıştır. Güneyde bulunan revaklardan doğuda bulunan revak açıklığı ile doğudaki bulunan revaklardan ortada bulunan revak açıklığı taş duvar ile kapatılmıştır. Orta avlunun doğu yönündeki revakların önünde bir su kuyusu bulunmaktadır.

Resim 19: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki orta avlu.

Ölçüler:

Kuzey -Güney uzunluk: 19 metre

Doğu -Batı uzunluk; 14 metre

Orta avluda bulunan kemerli revakların düzgün kesme kireç taşlarının döküldüğü, bu taşların bazılarının da Ayrancı köyü halkı tarafından kendi yapılarında kullanılmak amacıyla yerinden söküldüğü görülmektedir. Orta avlunun batı yönündeki revaklar da bulunan kitabenin yağmur ve beşeri nedenlerden dolayı tahrip olduğu görülmektedir. Bazı revak ayaklarının defneciler tarafından tahrip edildiği görülmektedir.

3.3.5 Odalar ve Pencereleler

3.3.5.1. Dört nolu oda

Kuzey-Güney doğrultulu dikdörtgen planlı beşik tonozludur. Batı duvarında yıkılmış bir niş mevcuttur (Resim 20).

Resim 20: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki 4 nolu odanın dıştan ve içten görünümü.

Doğu duvarında da sivri kemerli bir niş mevcuttur. Güney duvarının üst kısmında mazgal penceresi bulunmaktadır. Girişin hemen üstünde sonradan saman doldurmak için açılmış bir delik mevcuttur. Giriş kapısının batısında dikdörtgen planlı bir pencere mevcuttur.

Ölçüler:

Odanın ölçüleri: 5,45m X 3 m

Kapı: 2,0 m X 0,87 m

Pencere: 0,82 m X 0,54 m Pencere derinlik: 1,16 m

Odanın giriş kapısının kemerli kısmı tamamen yıkılmış ve günümüzde ahır olarak kullanılmıştır. İçerde ateş yakıldığından dolayı odanın hemen hemen her yerinde yoğun bir is tabakası görülmektedir. Duvar ve tonoz örtüsünde bazı yerlerde sıvaların döküldüğü görülmektedir.

3.3.5.2. Beş nolu oda

Kuzey-Güney doğrultulu dikdörtgen planlı beşik tonozludur. Doğu duvarında da sivri kemerli 1,45 m X 0,76 m ölçülerinde (derinlik 0,45 m) bir niş mevcuttur. Giriş kapısı ile orta kısımda saman doldurmak için sonradan açılan birer adet delik mevcuttur. Güney duvarının üst kısmında mazgal tipli aydınlatma penceresi bulunmaktadır. Giriş kapısı yuvarlak kemerlidir. Batısında dikdörtgen bir pencere mevcuttur (Resim 20).

Ölçüler:

Odanın ölçüleri: 5,35 m X 2,86 m

Kapı: 1,95 m X 0,87 m

Pencere: 0,80 m X 0,53 m

Pencere derinlik: 1,16 m

Resim 21: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki 5 nolu odanın dıştan ve içten görünümü.

Odanın giriş kapısının basık kemerli kısmı yıkılmış, oda ahır olarak kullanılmıştır. İçerde ateş yakıldığından dolayı odanın hemen hemen her yerinde yoğun bir is tabakası görülmektedir.

3.3.5.3. Altı nolu oda

Oda, Kuzey-Güney doğrultulu dikdörtgen planlı beşik tonozludur (Resim 22). Doğu duvarında da sivri kemerli 1,60 m X 0,77 m ölçülerinde (derinlik 0,45 m)

bir niş mevcuttur. Giriş kapısının kemer kısmı yıkılmıştır. Giriş kapısının batısında bulunan dikdörtgen planlı pencerenin dış üst kısmında bir satırlık okunamayan yazı mevcuttur. Güney duvarının üst kısmında mazgal penceresi bulunmaktadır.

Resim 22: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki 6 nolu odanın dıştan ve içten görünümü.

Ölçüler:

Odanın ölçüleri: 5,44 X 3,1 m

Kapı: 1,91 X 0,86 m

Kapı Derinliği: 1,16 m Pencere:0,81 X0,52 m

Odanın giriş kapısının basık kemerli kısmı tahrip olmuş, oda ahır olarak kullanılmıştır. İçerde ateş yakıldığından dolayı odanın duvarını üst kısımlarında yoğun bir is tabakası görülmektedir. Duvar ve tonoz örtüsünde bazı yerlerde sıvaların döküldüğü görülmektedir.

3.3.5.4. Yedi nolu oda

Oda, Kuzey-Güney doğrultulu dikdörtgen planlı beşik tonozludur. Doğu duvarında da sivri kemerli 1,37 X 0,80 m ölçülerinde (derinlik 0,45 m) bir niş mevcuttur (Resim 23). Giriş kapısı ile batısında bulunan dikdörtgen planlı pencere yuvarlak kemerli olup yıkılmıştır. Güney duvarının üst kısmında mazgal tipli aydınlatma penceresi bulunmaktadır.

Ölçüler:

Odanın ölçüleri: 5,40 m X 3 m

Kapı: 1,98 m X 0,86 m

Kapı Derinliği: 1,15 m

Pencere: 0,81 m X 0,52 m

Pencere derinlik: 0,62 m

Odanın giriş kapısının basık kemerli kısmı tahrip olmuş, oda ahır olarak kullanılmıştır. İçerde ateş yakıldığından dolayı odanın duvarının üst kısımlarında yoğun bir is tabakası görülmektedir. Duvar ve tonoz örtüsünde bazı yerlerde sıvaların döküldüğü görülmektedir. Odanın giriş kapısının taşları köylüler tarafından yeniden örüldüğü görülmektedir.

Resim 23: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki 7 nolu odanın dıştan ve içten görünümü.

3.3.5.5. Sekiz nolu oda

Kuzey-Güney doğrultulu dikdörtgen planlı beşik tonozludur. Güney duvarının üst orta kısmı ile alt tarafı yıkılmıştır. Güney duvarının üst kısmında mazgal penceresi bulunmaktadır (Resim 24, Çizim 2).

Resim 24: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki 8 nolu odanın dıştan ve içten görünümü.

Ölçüleri:

Odanın ölçüleri: 5,44 m X 3,2 m

Kapı: 1,70 m X 0,80 m

Kapı Derinliği: 1,16 m

Pencere; 0,81 m X 0,52 m

Pencere derinlik: 1,16 m

Odanın giriş kapısının basık kemerli kısmı tahrip olmuş, oda ahır olarak kullanılmıştır. İçerde ateş yakıldığından dolayı odanın duvarlarında yer yer yoğun bir is tabakası görülmektedir.

3.3.5.6. Dokuz nolu oda

Dokuz nolu oda, orta avlunun güney revaklarının arka kısmında bulunan odaların doğu yönünde kilise ya da mezar odası olarak kullanılan yapı biriminin giriş kapısının güneyinde bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı beşik tonozludur. Doğru duvarında dikdörtgen bir açıklık mevcuttur. Batı duvarında sivri kemerli bir niş mevcuttur (Resim 25).

ÖLÇÜLER:

Odanın ölçüleri: 3,3 m X 2,55 m

Kapı: 1,65 m X 0,90 m

Kapı Derinliği: 0,90 m

Pencere: 0,90 m X 0,52 m Pencere derinlik: 0,87 m

Odanın giriş kapısının basık kemerli kısmı tahrip olmuş, oda köylüler tarafından ahır olarak kullanılmıştır. İçerde ateş yakıldığından dolayı odanın duvarlarında yer yer yoğun bir is tabakası görülmektedir. Güney duvarındaki mazgal pencere yıkılmıştır.

Resim 25: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki 9 nolu odanın dıştan ve içten görünümü.

3.3.5.7. On nolu Oda

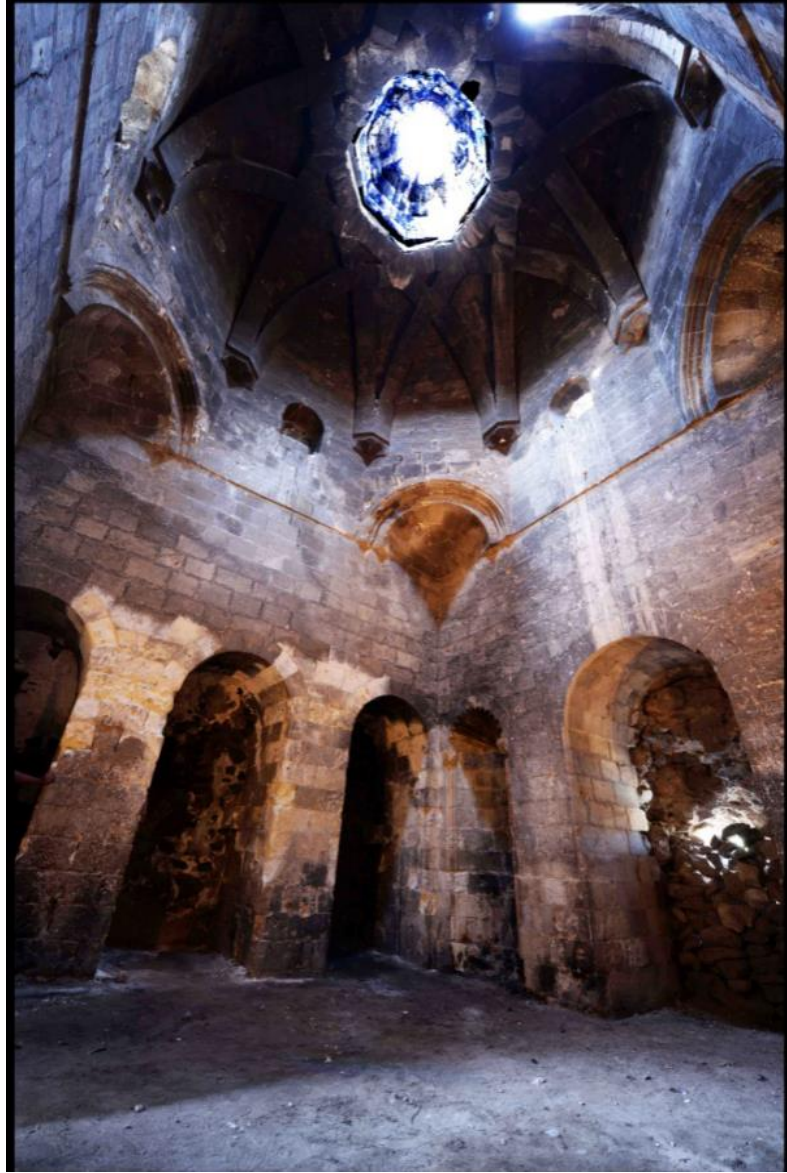
Dikdörtgen planlı beşik tonozludur. Mekâna giriş kuzeybatı köşedeki bir açıklığından sağlanmaktadır (Resim 26). Diğer altı odaya oranla bu oda daha küçük ve biraz geride kalmaktadır. Oda sonradan köylüler tarafından ahır olarak kullanılmıştır. İçerde ateş yakıldığından dolayı odanın duvarlarında yer yer yoğun bir is tabakası görülmektedir.

Resim 26: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki 10 nolu odanın görünümü.

3.3.5.8. 11 nolu Patrik ve Mezar Odası

Doğu-Batı doğrultusunda uzanan manastırın güneydoğu köşesinde bulunmaktadır. Tam olarak hangi amaçla kullanıldığı bilinmeyen yapı tahminen mezar odası veya kilise olarak kullanılmıştır. İç kısımda doğu duvarında apsisi andıran büyük niş mevcuttur. Girişi batıdan gösterişli bir kapı ile sağlanan yapı kare planlı olup düzgün kesme kireç taşı ile inşa edilmiştir. Üst kısmı kubbeli olan yapının kuzey ve güney duvarlarında üçer adet niş şeklinde dikdörtgen açıklıklar mevcuttur. İç mekânda doğuda apsis ile batıda giriş kapısının kuzey ve güneyinde üst kısmı oval formlu ikişer niş mevcuttur. Apsisin sağ ve solunda bulunan oval formlu nişlerin üst kısmı istiridye şeklindedir. Kubbeye geçişler tromplarla sağlanmıştır. Kubbe içi sekiz kollu yıldızla bezenmiş olup kubbe ortasında aydınlık feneri bulunmaktadır (Resim 27).

Resim 27: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki 11 nolu patrik ve mezar odası.

Ölçüler: Odanın ölçüleri: 6 m x 6,10 m

Taç kapısı bulunan mezar odasının giriş kapısını oluşturan düzgün kesme kireç taşlarının büyük bir kısmı defneciler tarafından tahrip edilmiştir. Kapının mukarnas bezemelerinin bir kısmı tahrip edilmiştir. Kapının kemerindeki kilit taşı tahrip olduğundan kemer yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Mezar odasının iç içe geçmiş yıldızlı kubbesinde bulunan aydınlık feneri diye tabir edilen açıklıktan içeriye giren yağmur ve kar suları yapıya ciddi zararlar vermiştir. Bu yağmur ve kar suları

mezar odasının batı yönündeki giriş kapısının basık kemerine kadar ciddi çatlaklara sebep olmuştur. Doğu yönüne bakan apsise benzer büyük çaplı niş formlu bölümün dışarıya bakan duvarı ışık için yıkılmıştır. Bu nişin sağında ve solunda bulunan farklı renklerle boyanmış istiridye formlu nişlerin yüzeyinde bulunan farklı renkler içeride ateş yakıldığı için yüzeyleri koyu bir is tabakasıyla kaplanmış ve tahrip olmuştur. Kuzey yönünde bulunan üç adet mezar alanı olarak kullanıldığı düşünülen nişler yine defineciler tarafından bazı kısımları kırılarak tahrip edilmiştir. Bu nişler arasında kalan bölümler kuzey duvarından yoğun miktarda su aldığından oldukça fazla rutubet oluşmuş, taşların yüzeyinde erime ve kayıplar meydana gelmiştir. Mezar odasının içinde birçok yerde definecilerden kaynaklı tahribatlar bulunmaktadır. Ayrıca Ayrancı köylüleri bu bölümü depo, samanlık ve ahır olarak kullanmıştır.

3.3.5.9. Birinci Kat Planı

Manastırın güney yönündeki birinci katın doğu bölümü kısmen ayaktaadır. Bu bölümde beş adet mekân bulunmaktadır. Mekânlar dikdörtgene yakın bir plana sahip olup farklı ölçülere sahiptir. Mekânlar içten beşik tonoz dıştan düz toprak damlıdır.

3.3.5.10. 18 nolu Konuk Odası

Dikdörtgen planlı odaya giriş kuzeybatı köşede yer alan bir kapıdan sağlanmaktadır. Odanın duvarları ayakta olup üst örtüsü yıkılmıştır. Üst örtüye geçişin pandantiflerle sağlandığı anlaşılmaktadır. Odanın doğu duvarında bir ocak nişi bu nişin sağında ve solunda da birer sivri kemerli niş mevcuttur. Odanın kuzey duvarında bir niş izi ve yuvarlak kemerli bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Odanın güney duvarında iki katlı bir pencere düzenlemesi görülmektedir (Resim 28). Alt bölümde sivri kemerli dört adet pencere üst kısımda ise dikdörtgen formda güneş ışıkların odaya geliş yönüne doğru düzenlenen dört adet mazgal pencere düzenlemesi görülmektedir (Resim 28-29).

Resim 28: Mor Kuryakos Manastarı'na ait mazgal pencereleri.

Konuk Odasının güneyinde yer alan dört adet pencere üç dilimli kemer düzenlemesiyle yapının en dikkat çekici bölümlerinden biridir (Resim 29, Resim 30).

Resim 29: Mor Kuryakos Manastırı'na ait dış cephe pencereleri.

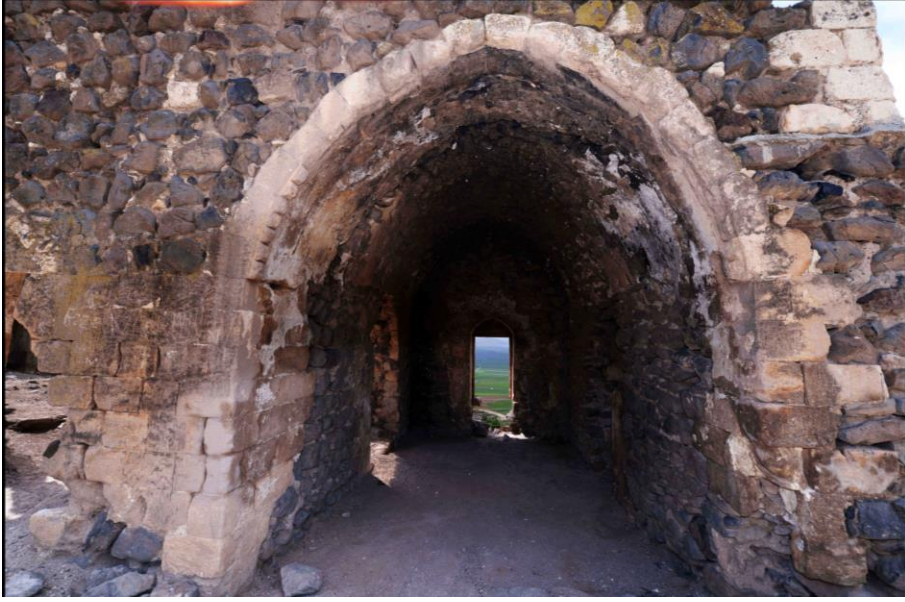
Resim 30: 18 nolu Konuk odası.

Konuk odasının giriş kapısının kemerinin kilit taşının düşmesiyle basık kemerin yarısı düşmüş durumdadır. Odanın birçok yerinde kaçak kazı yapıldığından ciddi tahribatlar bulunmaktadır. Konuk odasının beşik tonozlu örtüsü tamamen yıkılmış içeride bulunan niş, pencere, kapı ve mazgal pencerelerin çoğu tahrip edilmiş, geri kalanlar ise yağmur ve kar sularının etkisiyle erimiş ya da donma-çözülme döngüsünden dolayı çatlaklar oluşmuştur. Bunun sonucunda taşlarda renk değişimleri, parça kopmaları ve yüzey kayıpları meydana gelmiştir. Odanın kuzey yönündeki duvarında bulunan niş ve pencerelerinin düzgün kesme taşlarla yapılan kısımlarının çoğu bilinçli bir şekilde tahrip edilmiştir. Odada bulunan ocaklık kısmının aynı şekilde tahrip edildiği görülmüştür. Odanın duvarlarında bulunan sıvaların hemen hemen hepsi dökülmüş dökülmeyen kısımlar nemden ve yangın benzeri durumlardan dolayı tahrip olduğundan kötü durumdadır.

3.3.5.11. 19 nolu Eyvanlı Mekân

Üst katta yer alan eyvanlı mekân avluya bakmaktadır. Mekân içten beşik tonoz dıştan düz toprak damlıdır. Eyvanın güney duvarında dışarıya bakan sivri kemerli dikdörtgen bir pencere yer almaktadır (Resim 31). Mekanın doğu duvarının

bir bölümü yıkılmıştır (Resim 32).

Resim 31: Eyvandan bir görünüm.

Resim 32: Konuk odasının yıkılan duvarından görünen eyvanlı bölüm.

Eyvanlı bölümün doğu duvarında bulunan misafir odasına geçiş kapısının

sağ tarafındaki duvar kısmı, güneye bakan pencerenin alt kısmı yıkılmış beşik tonozlu örtünün ve duvarlarında bulunan sıvaların çoğu dökülmüş, derz araları boşalmış, tonozun ve eyvanın bazı yerlerinde yoğun bir is tabakası bulunmaktadır. Pencere kenarı ve duvarların bazı yerlerinde spreyci boyalarla yazılmış yazılar bulunmaktadır.

3.3.5.12. 20-21 ve 22 Nolu Odalar

Bu odalar plan ve diğer özellikleri bakımından birbirinin tekrarı gibidir. Bu odaların girişi kuzeyden olup içten beşik tonoz dıştan düz toprak damlıdır. Odaların güney duvarlarında birer pencere düzenlemesi bulunmaktadır. Odalar önemli ölçüde tahrip olmuş durumdadır. Genel olarak odaların çatı örtüsünün bir kısmı yıkılmıştır. Dördüncü odanın giriş kapısı kısmen sağlamdır. Onun da giriş kapısının yan duvarlarını oluşturan kesme taşların bazılarında parça kayıpları görülmektedir. 22 nolu odanın güney yönündeki penceresinin hemen üstünde büyük bir açıklık bulunmakta ve duvarının yıkık olduğu görülmektedir (Resim 33).

Resim 33: Üst Kat 22'nolu odadan bir görünüm

21 nolu (Resim 34) oda 20 ve 22 nolu (Resim 35) odaya kıyasla biraz daha iyi korunmuştur. Bu odada da yine sıvalar dökülmüş, duvarların çoğunda delikler, is izleri görülmektedir. Derz araları boşalmış, duvarlar yıkılacak gibi görülmektedir. Bu bölümün üst örtüsünde ciddi bir bitkilenme görülmektedir. Bu bitki kökleri yapının üst örtüsüne çatlaklara neden olmaktadır. Bu çatlaklardan dolayı yağmur ve kar suları yapının içine sızmakta olup yapının tahribe uğrayıp, çökmesine neden olmaktadır.

Resim 34: Üst kat 21'nolu odadan bir görünüm.

Resim 35: üst kat 22'nolu odadan bir görünüm.

3.4. Mor Kuryakos Manastırı Yapısal Bozulmaları

3.4.1. Taşlarda Bozulma ve Nedenleri

Tarihi yapı malzemeleri, çevre koşulları ve zaman içerisinde çeşitli etkiler nedeniyle alterasyon olarak ifade edilen birtakım bozulmalara yüz tutabilirler. Bu malzemelerin mekanik ve fiziksel özellikleri zaman içerisinde bozulmalar neticesinde sahip oldukları özellikleri yitirmeye başlarlar. Bozulmalara neden olan kaynaklar ortaya koyularak önceden önlemler alınabilir. Tarihi yapıların ömrünü uzatmak için en önemli adım, bozulmalara neden olan etkenlerin erken ve doğru bir şekilde ortadan kaldırılmasını sağlamaktır.

3.4.2. Bozulmaya Yol Açan İç Nedenler

Taşın veya kullanıldığı yapının özellikleri, bozulmaya yol açan iç nedenlerdir. Yapının konumu, bulunduğu zeminin özellikleri, taşın özellikleri, taşın seçimi ya da kullanımında yapılan hatalar (hatalı taş seçimi, hatalı teknik- detay kullanımı, kötü

işçilik) bu gruba girer.

3.4.2.1. Yapının Konumuna Bağlı Bozulmalar

Yapının bulunduğu yer (deniz kıyısı, yamaç veya dere yatağı), onun diğer etkilerden daha yoğun olarak zarar görmesine neden olabilir. Örnek olarak; Amasya’da baharda karların erimesi sonucu Yeşilırmak’ın taşması ve suların yükselmesi verilebilir (Resim 36). İstanbul’da deniz kıyısında yer alan Ortaköy Camisi’nde de deniz suyunun, rüzgarın ve tuzun zarar verici etkileri vardır (Resim 37). Tarihi köprüler ise, hem akarsu taşkınları, dalgaların ayaklara vurması gibi doğrudan hasar verici etkilere maruz kalırlar; hem de uzun vadede su ve atmosfer koşullarından etkilenirler (Resim 38). Mor Kuryakos Manastırı’nda yapının konumundan kaynaklanan herhangi bir bozulma bulunmamaktadır (Resim 39).

Resim 36: Amasya, Yalıboyu Evleri .

Resim 37: İstanbul Ortaköy Cami.

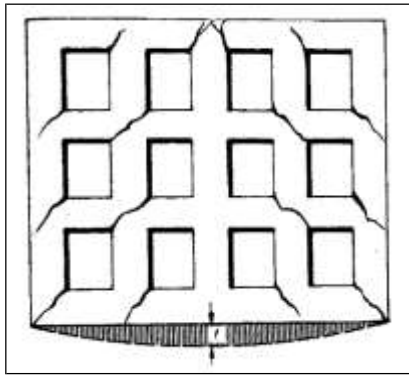
Resim 38: Sivas, Eğri Köprü .

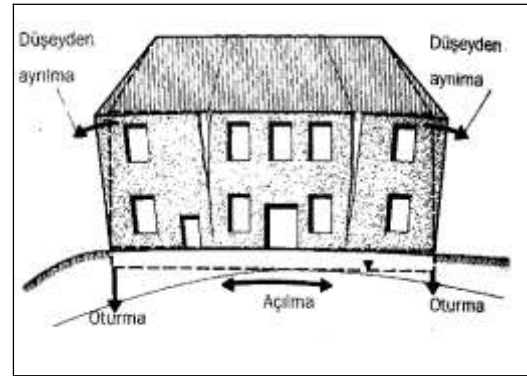
Resim 39: Batman, Mor Kuryakos Manastırı.

3.4.2.2. Zemin Özelliklerine Bağlı Bozulmalar

Yapının yapıldığı yerin gevşek olması heyelan, deprem benzeri tabiat olaylarının oluşturacağı sıkıntıların önemli hasarlara yol açacağı bilinmektedir. Bundan dolayı yapıda yapı elemanlarının yükleri orantılı dağıtılması ve zeminle doğru bağlantı yapılmalıdır. Aksi durumda yapının pencere, kapılarında sorunlar çatlaklar başlar. Yapı imalatı sırasında doğru ölçü ve malzeme kullanımına dikkat edilmeli. Aksi durumda yapıda sorunlar ciddi bir hal almaya başlar ve devam eder. Şekil 1 ve 2’de görünen bozulma türleri Mor Kuryakos Manastırı’nda tespit edilememiştir.

Şekil 1: Zemin nedeniyle oluşan çatlaklar (MEB 2013)

Şekil 2: Düşeyden ayrılma ve oturma (MEB 2013)

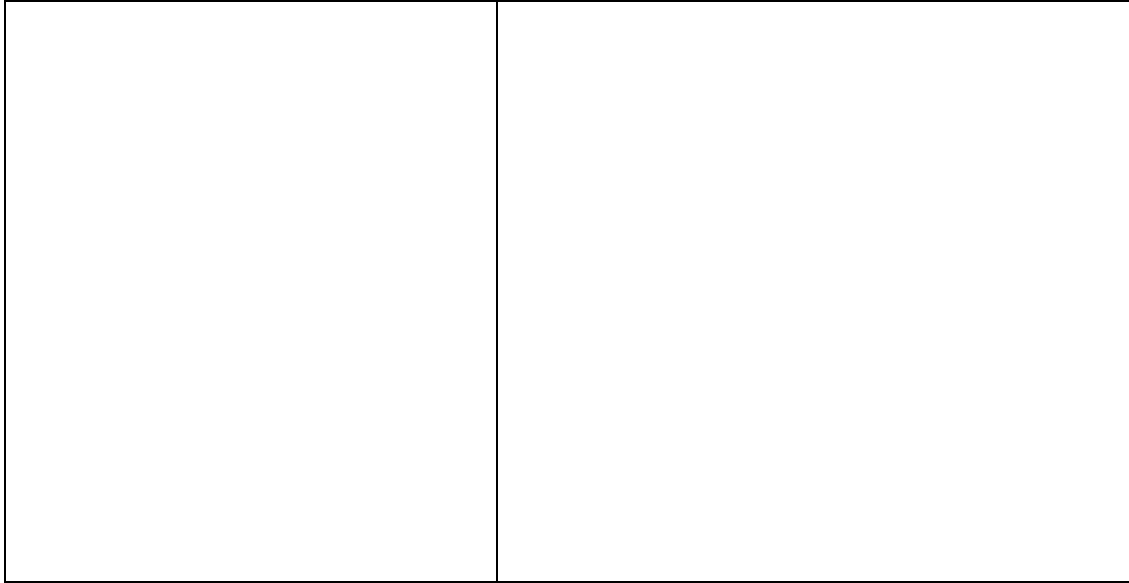
Manastırın yapıldığı zemin bazalt ana kayanın bulunduğu bir alan olduğundan dolayı manastırın zemininde herhangi bir çökme ve tahribat bulunmamaktadır. Tabandan omuz seviyesine kadar Mardin kireçtaşı kullanılmış, bu taş yine yakın çevrede bulunan bir taş ocağından getirilmiştir (Resim 40).

Resim 40: Batman, Mor Kuryakos Manastırı (Bazalt ve Mardin taşının bir arada kullanıldığı cephesinden görünüm)

3.4.2.3. Taşın Özelliklerine Bağlı Bozulmalar

Mor Kuryakos Manastır'ında iki çeşit taş kullanılmış, bunlar Mardin kireç taşı ve bazalttır. Mardin kireç taşı işlenebilir özelliği daha kolay fakat gözenekli sertlik derecesi az, dış etkilere ve doğa olaylarına karşı fiziksel, kimyasal dayanımı çok iyi olmayan bir yapısı bulunmaktadır. Mor Kuryakos Manastırı'nda kapı, pencere, kemerli alanlar, kitabeler, payaların ayaklarının ve yapıda daha göz önünde olan bölümler Mardin kireç taşından yapılmıştır. Doğa ve dış etkilere karşı daha dayanıklı, sert olan bazalt taşı da kullanılmıştır. Çeşitli özelliklerde farklı doğal taş örnekleri resim 41'de verilmiştir.

Resim 41: Çeşitli özelliklerde farklı doğal taş örnekleri (Batman, Mor Kuryakos Manastırı).

3.4.2.4. Taşın Seçiminde ya da Kullanımında Yapılan Hatalar

Antik çağdan bu yana anıtsal yapıların özenle seçilen malzemelerle yapılması mimarlık geleneğidir. Anadolu'nun birçok ören yerinde rastlanan tapınak, tiyatro gibi anıtlar iri boyutlu, dayanıklı taşlarla yapıldıkları için günümüze kadar gelebilmişlerdir. Mimar Sinan İstanbul'un görünümünü etkileyen Şehzade, Süleymaniye, Mihrimah Sultan Külliyyelerini, Osmanlı döneminde Bakırköy

çevresinde çıkarılan küfeki taşının yoğun ve homojen tabakalarından hazırlanan bloklarla inşa etmiştir. Kullanılan malzemelerin iyi nitelikli olmaması, yapıların bozulmasını hızlandırmaktadır. Yapıyı oluşturan bileşenlerin uygun bir bağlayıcı malzeme ve teknikle birleştirilmeleri dayanımları açısından önemlidir (Ahunbay 1999:40,42). Mor Kuryakos Manastırı'nın bulunduğu köyde bir bazalt kaynağı bulunduğundan, yapının yapıldığı alana çok yakın olması, bazaltın sağlam dayanıklı olmasından dolayı yapıda bol miktarda kullanılmıştır. Mor Kuryakos Manastırı'nın temel yapısında ve çatı örtüsünde bazalt kullanılmıştır. Bundan dolayı yapı uzun bir süre çevre ve doğal tahribatlara karşı direnç göstermiştir. Bu da bize bölgedeki iklim şartlarına karşı kullanılan malzemenin doğru bir malzeme olduğunu göstermektedir.

3.5. Bozulmaya Yol Açan Dış Nedenler

Başta atmosfer etkileri olmak üzere, doğal etkenler, çevreden gelen etkiler ve insanların verdikleri zararlar dış nedenlerdir. Deprem, toprak kayması, sel gibi doğal afetler, iklim koşulları, nem ve sıcaklık değişimi gibi atmosfer olayları, hava kirliliği, trafik ve insanların neden olduğu hasarlar bu gruba girer (MEB, 2013:6).

3.5.1. Doğal Afetler

Ne zaman olacağı önceden bilinmeyen, aniden şiddetli bir felaket olarak ortaya çıkan deprem, toprak kayması, sel, tayfun gibi olaylar tarihi çevrelerin, anıtların hasar görmesine neden olmaktadır. Deprem kuşağı üzerinde bulunan ülkemizde tarih boyunca anıtlar yer sarsıntılarında hasar görmüş, yıkılmış, tekrar yapılmışlardır. Akdeniz havzasında yanardağ felaketinden etkilenen en önemli yerleşimlerinden biri İtalya'da Vezüv'ün İ.S. 79 yılındaki patlaması ile küller altında kalan ve ancak 18. yy da kazılarla ortaya çıkarılmaya başlayan Pompei kentidir (Ahunbay 1999:49). Mor Kuryakos Manastırı herhangi bir sel, taşkın izlerini gösteren bulgulara rastlanmamıştır. Mor Kuryakos Manastırı'nda deprem sonucu oluşan yapısal çatlak örneğine rastlanmıştır (Resim 42).

3.5.2. Atmosfer Etkileri

Yapılar uzun yıllar doğanın değişik etkileri altında yıpranır ve sürekli bakım sağlanmazsa ciddi hasarlar gözlenir. Sıcak yaz günlerinde aşırı sıcak karşısında genişleyen malzemeler, soğuk kış günlerinde donma maruz kalır; ısı farkları, donma çözünme döngüleriyle malzemeler yorulur, yıpranır. Suyun kapilarite ile bina içindeki hareketi de yapı malzemelerinde hasara neden olmaktadır. (Ahunbay 1999:45.46).

Mor Kuryakos Manastırı yüksek bir yamaçta yapıldığından yağmur, kar vb. atmosfer etkilerine maruz kaldığından yapının bazı yerlerinde buna bağlı olarak kılcal çatlaklar, taşın yüzeyinde kopmalar, erimeler meydana gelmektedir. Sıcaklık farkından kaynaklanan tahribatlar meydana gelmektedir. Yağmur alan yapıda taşlarda çok miktarda tuzlanmalar görülmektedir. Bu da yapıya hasar vermektedir (Resim 42).

Resim 42. Atmosferik etki ve depremten dolayı 18 nolu konuk odasının çöken üst örtüsünden görünüm.

3.5.3. Suyun hareketi

Su, yapı malzemelerine çeşitli şekillerde ulaşarak zarar verebilir:

Su, yağmur suyu halinde yapının çatı, cephe gibi dışa açık bölümlerinden

içeri girebilir. Burada iki çeşit olumsuz etki vardır: Birincisi, doğrudan suya maruz kalan taş yüzeylerinin ıslanması ve suyun içeri girmesidir. Taşın alabileceğinden fazla suyu emmesi yani doymuş hale gelmesi, bozulmasına, zayıflamasına ve zamanla işlevini yitirmesine neden olur. İkincisi, yapının herhangi bir yerinde bulunan çatlak veya delikten suyun içeri sızmasıdır. Fark edilemediği zaman ilerleyerek ciddi sorunlara yol açabilir.

Islanma- Kuruma: Gözenekli bir yapı malzemesinin yüzeyi tarafından emilen suyun, malzemenin içindeki hareketidir. Su, öncelikle küçük boyutlu gözenekler tarafından emilir. Bu gözenekler birleşerek kanallar oluştururlar. Kanallar, emebilecekleri kadar suyla dolduktan yani doyduktan sonra; suyu büyük boyutlu gözeneklere ulaştırırlar. Bu iletim işlemi, malzeme tümüyle suya doyana kadar devam eder. Tüm gözenekleri suya doyan malzeme, ıslanma sürecini tamamlamış demektir. İkinci aşamada, suyun ters yöndeki hareketi başlar. Suyun yüzeye doğru hareket ederek, buhar halinde malzemeyi terk etmesine de kuruma denir. Islanma-kuruma çevriminin hızı ve tekrarlama sıklığı: hava sıcaklığı, rüzgâr, bağıl nem gibi atmosfer koşullarına ve gözeneklerin boyut, şekil ve dağılımına bağlıdır. Islanma kolay ve hızlı; kuruma ise zor ve daha yavaş bir süreçtir. Bu doğal çevrim süreci, malzemenin bozulmasını ve yaşlanmasına hızlandırıcı etki yapar (MEB 2013:7).

Resim 43: Mor Kuryakos manastır mezar odasının duvar örgüsündeki suyun hareketi.

- Suyun buhar halinde malzemeye ulaşması, içyapısında yoğuşmaya bağlı olarak çeşitli bozulmalara yol açar.
- Kılcallık; yer altı sularının, yapı temellerinden başlayarak yukarı doğru yükselmesine denir (Resim 43). Suyun kılcal hareketi, önlem alınmadığı zaman gözenekli taşlarda daha hızlı ve zarar vericidir. Zeminden yükselen nem strüktürü ıslatarak taşıyıcı sisteme gelen yükü fazlalaştırdığı gibi, ayrıca içinde taşıdığı tuzların duvar yüzeyinde buharlaşması sonucu çiçeklenmelere, duvarın fiziksel ve kimyasal yapısını bozucu etkilere neden olabilmektedir (Ahunbay 1999:46).

Resim 44: Yeraltı sularının yapı temellerinden başlayarak yükselmesi ile oluşan bozulma (Batman, Mor Kuryakos Manastırı).

Rutubet; yapının tümünü olumsuz etkileyebilen bir hasar nedenidir. Yalnızca taşın yapısını değil, tüm kârgir elemanların ve sıvanın da çözülüp dağılmasına, hatta bazı yapı elemanlarının işlevlerini yitirmesine yol açabilir. Özellikle yeterince havalanamayan iç mekanlarda, kötü koku, duvar yüzeylerinde ıslaklık, renklenme, çiçeklenme, tuzlanma ve hatta yosun oluşumu; rutubetin varlığına işaret eder (Resim 44) (MEB, 2013:8).

Mor Kuryakos Manastırı'nın mezar odasının kubbesinde bulunan delikten içeri giren yağmur sularından dolayı taşların formlarında erimeler, tuzlanma ve kopmalar görülmektedir. Kubbeyi oluşturan kireçtaşı suya karşı aşırı bir direnç gösteremediğinden bazalta oranla daha çabuk tahrip olmaktadır. Aynı zamanda yine mezar odasının beden duvarlarını oluşturan kesme kireç taşlarında zemine yakın kısmında yağmur ve kar sularından dolayı bozulmalar görülmektedir (Resim 45).

Resim 45: Rutubet etkisi (Batman,Mor Kuryakos Manastırı Kubbesi).

3.5.2.2. Sıcaklık Değişimi

Gün içerisinde doğal olarak meydana gelen sıcaklık farkları, belli bir zaman dilimi içerisinde meydana gelir (Resim 46). Öğle saatinde özellikle kış aylarında taşlarda bulunan kılcal damarlarda biriken sular ani hava sıcaklığı değişimlerinden dolayı yoğunlaşmalar meydana gelmektedir. Bunun sonucunda taşta fiziksel ve kimyasal bozulmalar meydana gelmektedir. Mor Kuryakos Manastırı'nda ikinci avluda bulunan kuzeydoğu revaklarında bu durum göze çarpmaktadır.

- Yangın gibi özel durumlarda meydana gelen ani sıcaklık artışları ise termik şok olarak adlandırılır. Sıcaklık farkları, taşın iç yapısında ani değişimlere neden olur ve zaman içinde bozulmalara yol açar. Aşırı sıcaktan kaynaklı kabuklanma

ve çatlamlar oluşmaktadır.

Mor Kuryakos Manastırı'nda özellikle mezar odasında köylüler tarafından yakılan ateşler neticesinde termik şoklar oluşmuştur. Bunun sonucunda mezar odasında bazı taşların taşın iç yapısında ve yüzeyinde bozulmalar (is tabakası) meydana gelmektedir.

- Donma- Erime: Kış aylarında yağan kar, suyun sıvı halden katı hale geçişi sırasında taşın iç yapısında baskılara sebep olur. Donma-erime nedeniyle taşın iç yapısında küçük çatlaklar meydana gelir. İşlemin uzun süre ve sık aralıklarla tekrar etmesi, taşın parçalanmasına sebep olur (MEB, 2013:9).

Mor Kuryakos Manastırı'nda (Resim 46) ikinci avluda bulunan revakların ve avlunun zeminindeki taşların donma çözülmenin etkisiyle taşlarda çatlamalara ve kopmalara çok rastlanmaktadır.

Resim 46: Sıcaklık Değişimi Etkisi (Batman,Mor Kuryakos Manastırı)

3.6. Tuzlar

Hatalı olarak kullanılan kimyasal malzemeler ve çimento, hava kirliliği, toprağın içinde bulunan çeşitli mineraller, ıslanma-kuruma işlemleri ve rüzgarla taşınan maddeler, deniz suyu, canlı organizma atıkları gibi çeşitli kaynaklardan gelen tuzlar, yapı taşlarına zarar verebilirler (Resim 47). Tuzlar, zaman içinde yağmur gibi etkilerle taşın içine alınır ve taşın gözeneklerinde birikirler (Resim 48). Bunun

sonucunda iç baskılar ve yüzeyde biriken tuzlara bağlı olarak çeşitli bozulmalar meydana gelir (MEB, 2013:9). Mor Kuryakos Manastırı'nın mezar odasının kuzey yönüne bakan duvarlarında (Resim 47) yağmur sularının etkisiyle nemlenen mezar odasının duvarında tuzlanmalar görülmektedir.

Resim 47: Mezar odası beden duvarında oluşan tuzlanma (Mor Kuryakos Manastırı).

Resim 48: Tuz kaynağı olarak bozulmaya yol açan canlı organizma atıkları (Batman, Mor Kuryakos Manastırı batı revak).

3.2.5. Hava Kirliliği

Atmosferi kirlüten sanayi atıkları, ısınma sistemleri, kömürle çalışan vapurlar, motorlu taşıtlardan çıkan zararlı gazlar, anıtların üzerinde kirli bir tabakanın oluşmasına ayrıca taşları eriten asit yağmuruna neden olmaktadır. Havadaki karbondioksit, kükürt dioksit ve kükürt trioksit gazlarının yağmur suyunda erimesiyle taşları eriten asitler oluşmaktadır. Isınan yüzeylerdeki bezemeler asidin aşındırıcı etkisiyle ayrıntılarını yitirmektedir. Arada sırada ıslanan cephelerde ise kara, geçirimsiz bir tabaka oluşur. Cephelerde biriken kurum mimari ayrıntıların algılanmasını engellemekte, bu kir tabakası altında kalan taşlar özelliklerini yitirerek erimektedir. Zamanla kabaran,

dökülen kabuklar sülfatlaşma belirtisi gösterir (Resim 47). Gözenekleri kalsiyum sülfatla dolan taşlar, bozulma derinliğine bağlı olarak, yüzeyden ıslanma alanı sınırına kadar tabaka halinde dökülür. Bu yüzden birçok Avrupa ülkesindeki ortaçağ anıtının eriyen heykelleri müzelere taşınmış, yerine kopyaları yerleştirilmiştir. Tüm dünya için sorun olan hava kirliliği hasarlarını azaltmak için çalışmalar yapılmakta; ısıtma sistemleri, trafik araçlarında kullanılan enerji kaynakları değiştirilmekte, sanayinin kirletici etkisi denetlenmeye çalışılmaktadır (Ahunbay 1999:57). Batman Mor Kuryakos Manastırı'nda içerde yakılan ateşlerden, köyde yakılan sobalardan ve çevrede yaygın olan anız yakmalarından kaynaklı hava kirliliği etkisi tespit edilmiştir (Resim 49-50).

Resim 49: Hava Kirliliği Etkisi (Batman, Mor Kuryakos Manastırı).

Resim 50: Hava Kirliliği Etkisi (Batman, Mor Kuryakos Manastırı).

3.8. Trafik

Tarihi kentlerin insan ve at arabası trafiğine göre düzenlenmiş olan sokak dokusunun kamyon vb. ağır taşıt trafiğine açılması, bu yollar çevresindeki yapılarda titreşimler ve temellere yapılan baskı sonucu ortaya çıkan hasarlara neden olmaktadır (Ahunbay 1999: 57). Mor Kuryakos Manastırı'nın bulunduğu ayrıncı köyünde yoğun bir trafik olmadığından yapıda trafikten kaynaklanan herhangi bir bozulma bulunmamaktadır (Resim 51).

Resim 51: Trafik Etkisi (Batman, Mor Kuryakos Manastırı).

3.9. İnsanlar

3.9.1. Terkten Kaynaklı Bozulmalar

İnsanlar bakımsızlık, terk, kasıtlı tahrip gibi eylemlerle tarihi yapıların yok olmalarına yol açabilirler. Bir tarihi yerleşmenin terk edilmesi ve orada bulunan kentsel dokunun, önemli anıtların bakımsız kalması çoğu kez sosyal, ekonomik sorunlarla ilişkilidir (Ahunbay 199:50).

Mor Kuryakos Manastırı'nın 1960'lardan sonra Süryani cemaatin manastırı terk etmesinden sonra sahipsiz kalan manastırda doğanın ve terkin olumsuz etkileri görülmeye başlanmıştır. Köye başka bir yerden gelip yerleşen köyün yeni

sakinlerinin manastırı depo ve hayvan barınağı olarak kullanmasından kaynaklı bozulmalar meydana gelmiştir. Manastırın içinde insan yaşamı devam etmediğinden dolayı bakım, temizlik yapılamamış buna bağlı olarak manastırda bozulma hızlanmış ve artmıştır. Manastır yaklaşık olarak 5-6 yıl boş kalmış bu süre içinde çevre sakinleri ihtiyaç duydukları yapı malzemelerini manastırdan alıp kullanmışlardır. Mezar odasında duvara gömülü olan mezarlar da tahrip edilmiştir.

3.9.2. Kötü Kullanıma Bağlı Bozulmalar

Kötü kullanım, bozulmayı hızlandıran önemli bir etkidir. Asıl sahipleri farklı yerlere göçtüğünde, eski konutlar kira evi olarak çeşitli ailelerin kullanımına verilmekte yeni kullanıcıların isteklerine göre gelişigüzel eklenen ara kat, bölme duvarları, sokak cephesine açılan vitrin, ayrı giriş vb. öğelerle hızla değişime uğramaktadır. Tarihi yapılarda bilinçsizce yapılan değişiklikler yapı düzeyinde aşırı yükleme veya süreksizliklere neden olmaktadır (Ahunbay 1999:50).

Mor Kuryakos Manastırı'ndaki kötü kullanım örnekleri yaygındır (Resim 52). Manastırın yeni sakinleri olan Ayrancı köyü sakinleri manastırı kendi aralarında eşit bir şekilde taksim edip buraları hayvan barınağı ve tarım deposu olarak kullanmaya başlamışlar. Buna bağlı olarak manastırın büyük olan bazı odaları iki kişi arasında pay edilmiş, araya kerpiçten bir duvar örülerek oda iki kısma ayrılmıştır. Hayvan yemi olarak kullanılan saman ve benzeri maddeleri manastırın içine taşıyıp odalara depolamak zahmetli olduğundan köylüler kendine ait olan bölümde köyün meydanı ile aynı koda denk gelen manastırın tavan kısmından büyük bir delik açıp samanını ya da buğdayını bu delikten içeriye daha pratik bir şekilde depolamaktadır. Manastırda buna benzer kullanımlardan kaynaklı birçok bozulma bulunmaktadır. Manastır hayvan barınağı olarak kullanıldığından dolayı hayvan gübreleri bazı bölümlerde depolanmaktadır. Hayvanların bu bölümlere rahat girip çıkabilmeleri için gelişigüzel eklentiler yapıldığı tespit edilmiştir (Resim 52).

Resim 52: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki kötü kullanım örnekleri.

3.9.3. Vandalizm

Vandalizm kasıtlı tahrip anlamına gelen ve anıtların yakılıp yıkılmasını açıklamak için kullanılan bir terimdir. Bir düşüncenin simgesi veya hatırlanmak istenmeyen bir egemenliğin izi olarak değerlendirilen anıtlar, bir devlet politikası veya halkın galyana gelmesiyle bilinçli olarak ortadan kaldırılabilir. Benzer biçimde Bosna'da Osmanlı egemenliğinin izlerini taşıyan camiler yok edilmektedir (Ahunbay1999:54,56).

Mor Kuryakos Manastırı'nın bulunduğu Batman ili Beşiri ilçesi Ayrancı Köyünde yaşayan halkın, manastırı, zaman zaman yerleşim yeri olarak kullanılmışsa da genel olarak hayvan barınağı ve depo olarak da kullanılmıştır. Duvarlarına çeşitli yazılar yazılarak tahrip edilmiştir (Resim 53-54). Tarihi yapının fonksiyonuna bağlı olarak (müze, dini yapı vb.) içlerinde bulunan objelerin maddi manevi değeri nedeniyle özellikle hedef alınarak yok ediliyor. (Aydın, Zoroğlu 2012:130).

Resim 53: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki Vandalizm örneği.

Resim 54: İnsan Etkisi (Batman, Mor Kuryakos Manastırı).

3.10. Mor Kuryakos Manastırı Restorasyon ve Temizlik Geçmişi

İlimiz, Beşiri İlçesi, Ayrancı köyünde bulunan ve Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünün 13.06.1991 tarih ve 796 sayılı kararı ile I.derece yapı olarak tescillenen ve Batman İl Özel İdare Mülkiyetine kayıtlı Mor Kuryakos Manastırı'nda Batman Müze Müdürlüğü Başkanlığında Koruma Kurulunun ilgili kararları sonucunda 2012-2016 yılları arasında temizlik çalışmaları

yapılmıştır. Bu Çalışmalar aşağıda detaylı şekilde açıklanmaktadır. Güvenlik önlemlerinin artırılması için Manastırın çevresi metal dikmeler kullanılarak tel örgü ile çevrelenmiştir. Manastırın giriş avlusu ile diğer alanlarında doğal ve beşeri nedenlerden dolayı biriken çöpler toplanmış, ahır ve depo olarak kullanılan manastırın içinde bulunan sonradan eklenen bölümler, yeni eklentiler temizlenip kaldırılmıştır. Her yedi odada biriken hayvan gübresi İşkurdan temin edilen işçiler yardımıyla temizlik çalışması gerçekleştirilmiştir. Manastırın değişik bölgelerinde sonradan köylülerin inşa ettiği kaçak duvarların bir kısmı Kontrollü bir şekilde yıktırılmış olup Mimari elemanların orijinal hali ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma sonucu ortaya çıkarılan mimari elamanlara ait taş ve benzeri malzemeler Manastıra ait etrafı tel örgüyle çevrili alanda istiflenmiştir. Bu malzemeler daha sonra yapılacak restorasyon çalışmalarında kullanılacağı öngörülerek tel örgülü bir alanda koruma altına alınmıştır (Resim 55).

Resim 55: Mor Kuryakos Manastırı'na ait taşların istiflendiği yer.

Avlunun kuzey duvarı yönündeki çalışmalar sonlandırılarak avlunun orta kesiminde doğu-batı yönünde toprak dolgu boşaltma çalışmaları yapılmıştır (Resim 56).

Resim 56: Mor Kuryakos Manastırındaki doğu-batı yönünde toprak dolgu kazma işlemleri.

Bu çalışmalarda alanın birkaç yerinde günümüze yakın herhangi bir mimari yapıya ait olmayan dağınık haldeki taş gruplarına rastlanılmıştır. Bu taşlar yerinden alınarak başka bir alana taşınmıştır (Resim 57).

Resim 57: Herhangi bir mimari öge taşımayan dağınık haldeki taş grupları.

Yakın dönem toprak dolgusunun kalınlığı belirlendikten sonra avlunun tamamında toprak dolgu kaldırılmıştır. 2014 yılında yaklaşık 6 aylık bir süre zarfında kilisenin tamamında temizlik ve çevre düzenlemesi çalışmaları tekrar yapılarak alan bilimsel çalışmalara hazır hale getirilmiştir. Devam eden çalışmalarda iç avlu etrafında bulunan kemerli yapıların altında biriken toprak dolgusunun bir kısmı kaldırılmıştır (Resim 58).

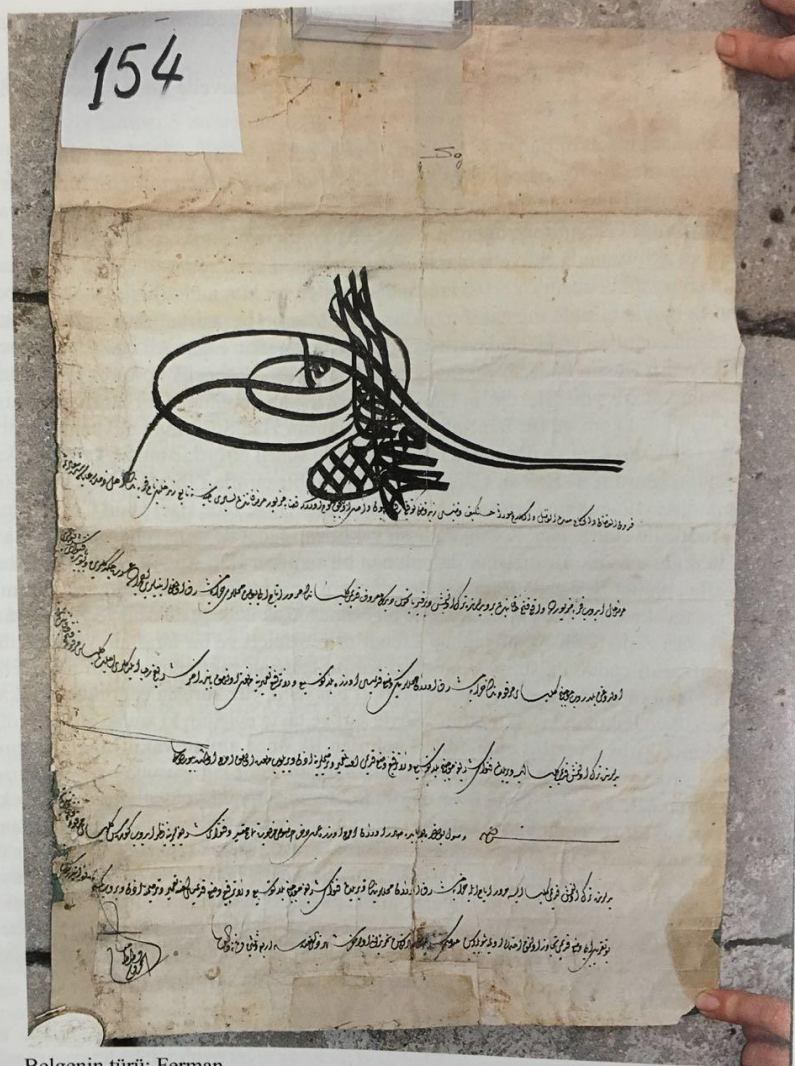

Resim 58: Mor Kuryakos Manastırı'ndaki iç avlu etrafında bulunan kemerli yapıların altında biriken toprak dolgusu temizliği (2015-2016).

Yapılan bu çalışmalarda manastırın avlusunda biriktirilen hafriyat traktör yardımıyla kilise dışına taşınarak muhafaza altına alınmıştır. Manastırın giriş-çıkış güvenliğini sağlamak amacı ile manastırın kuzey giriş kapısına ve iç avlunun kuzey duvarlarının yıkılma sonucu açıkta kalan alanlarında duvarlar örülmüştür. Ayrıca kilisenin çevresinin üst kısımlarında tel örgüler yapılarak güvenlik tedbirleri arttırılmıştır. Manastıra tek giriş kapısından giriş-çıkışlar yapılması sağlanmıştır. Aynı zamanda manastırın giriş kapısına geçici olarak merdiven girişi yapılmıştır. 2012-2016 yılları arasında Batman Müzesi bünyesinde yapılan temizlik çalışmalarının gelecek yıllarda da devam edileceği düşünülmektedir.

Osmanlı padişahlarından Sultan Ahmet Han Samet Hazretlerinin 1703-1730 zilkade ayında taraf-ı zi-şeref mülükanelerinden Mor Kuryakos Manastırı'nın öşür ve rüsum ve tekalif-i saireden istişas hakkında 6 rebiülahir sene 1125 tarihi ile ihsan buyurulan Ferman-ı Alişan suretidir (Resim 59-60).

Belge: 154

Belgenin türü: Ferman

Tarihi: Zilkade ayının sonu 1134/1721

Dönem: Ahmed Han III. (1703-1730)

Konu: Beşiri ilçesine bağlı Zarcıl Köyü'nün yakınlarında bulunan Mor Kuryakos Manastırı'nın yenilenmesi için gönderilmiştir.

Resim 59: Osmanlı padişahlarından III.Ahmet Han Samet Hazretlerinin tarafından Beşiri ilçesine bağlı Zarcıl köyü'nün yakınlarında bulunan Mor Kuryakos Manastırı'nın restorasyonu için göndermiş olduğu ferman.

Resim 61: Mor Kuryakos Manastırı'nın üsten görünümü.

4. MOR KURYAKOS MANASTIRI'NDA ACİLEN MÜDAHELE EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

4.1. Giriş Portal

Giriş portalini oluşturan mermer, kireç taşı, bazalt gibi taşlar zamanla doğal ve beşeri nedenlerden dolayı portalin genelinde parça kayıpları, çatlaklar oluşmuştur. Müze tarafından bir takım geçici önlemler alınmaya çalışılmış olsa da alınan önlemler yeterli olmamıştır. Bundan dolayı acil bir şekilde hem giriş portalini hem de manastırın geri kalan diğer kısımları için koruma önlemi alınmalıdır. Giriş portalini oluşturan mimari elemanlar her geçen gün daha çok deforme olmakta ve kaybolmaktadır. Hasankeyf kale kapısında uygulanan koruma yöntemi Mor Kuryakos Manastırı giriş portalinde uygulanabilir (Resim 62). Bu koruma önlemi hem maliyeti ucuz hem projenin uygulanabilirliği açısından daha uygun görünmektedir. Bir an önce koruma tedbirleri alınamaz ise manastırın anıtsal özelliği taşıyan giriş portalini tamamen yıkılacaktır.

Resim 62: Hasankeyf kale kapısı.

4.2. Kitabeler

Giriş portalinde, ikinci avludaki batı ve doğu yönündeki revaklarda kitabeler bulunmaktadır. Giriş portalinde bulunan kitabe mermerden yapıldığından zaman içinde tahrip olsa bile kireç taşından yapılmış olan diğer iki kitabeye göre daha az tahrip olmuş. Kireç taşından yapılmış olan kitabeler doğal ve beşeri etkenlerden daha kolay etkilenmişlerdir. Kitabelerin bazı yerlerinde deformasyon oluşmuştur. Kitabelerde meydana gelen bozulmaların önüne geçebilmek için yüzey koruyucu bir takım kimyasal ürünler kullanılmalıdır. Kitabelerin yüzeyinde ince, şeffaf bir tabaka oluşturulursa bu durum hem görselliği bozmayacak hem de eseri doğal ve beşeri etkilere koruyacaktır.

4.3. Çatı örtüsü

Mor Kuryakos Manastırı çatı örtüsünü kaba yontulu bazalt taşlar ve Mardin kireç taşları oluşturmaktadır. Yapının çatı örtüsü genel olarak iyi durumdadır. Ama zaman içinde manastırın içinde yaşayan insanlardan ve doğal etmenlerden dolayı çatı örtüsü yer yer bilinçli bir şekilde tahrip edilmiştir. Manastırın Süryani cemaati köyü terk ettikten sonra köye yerleşen insanların kalacak bir barınakları olmadığından barınak olarak manastırı kullanmaya başlamışlardır. Zaman içinde manastırın yaşam alanlarını, mimari elemanlarını kendi amaçları doğrultusunda düzenlemeye başlamışlardır. Bununla beraber yapıda çok ciddi tahribatlar yapılmıştır. Manastırın belli yerleri geliş güzel bölümlere ayrılmış, bazı yerlerde duvarlarda çapı bir metreyi bulabilen delikler açılmıştır, bazı duvarları yıkılmış, manastırın tonozlu çatısında delikler açılmıştır. Bu deliklerden hayvanlar için saman ve benzeri cisimleri içeri taşımışlardır. Manastırın orijinal çatı örtüsüne köylüler büyük zararlar vermişlerdir. Köyde yaşayan insanlardan alınan bilgilere göre köylülerin birçoğu manastırda dünyaya gelmişlerdir. Bu da bize şunu göstermektedir; uzun süre insan barınağı olarak kullanılan manastır zaman içinde insanların barınak ihtiyacı kalmadığından hayvan barınağı ve depolama alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Çok acil bir koruma ve müdahale önlemi alınmalı aksi halde manastırın çatı örtüsü kurtarılamazsa yapının genelinde ciddi mimari kayıplar olacaktır. Manastırın çatı

örtüsü jeotekstil malzemesiyle korunabilir ya da Efes yamaç evleri benzeri bir projede olduğu gibi benzeri bir koruma çatısı yapılabilir. Bu koruma tedbirleri geçicide olsa yapıyı uzun bir süre doğal ve insani olumsuz etkilerden koruyacaktır.

4.4. Güvenlik

Manastırın tüzel kişiliği Batman il özel idaresinde bulunmaktadır. Manastırın koruma güvenlik ihtiyacı bir an önce çözölmelidir. Batman Müze müdürlüğü imkanlar çerçevesinde manastırın temizlik ve güvenlik ihtiyacına destek olmaya çalışmaktadır fakat bu güvenlik önlemleri geçici ve kısa süreli olduğundan ihtiyaca cevap vermemektedir. Batman müze müdürlüğü manastırın çevresini tel örgülerle korumaya altına almıştır. Manastırın güvenliğini sağlayacak güvenlik personeline ihtiyaç duyulmaktadır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bizans mimarisinde manastırlar kırsal kesimde ve kent içinde bulunabilirler. İster kent içinde olsun ister kent dışında olsun manastırlarda çevre duvarları ile sınır oluşturulmuştur. Çünkü kent içinde mahremiyeti, kent dışında ise doğadan korunmak için, güvenlik amacıyla gereklidir. Manastırların merkezinde bir ana kilise bulunur. Bazen ikinci bir kilise ve şapel de olabilir. Yaşam birimi olarak da odada hücreler ve yemekhane bulunur. Buna trapeza denir. Kiler ve ocak da bulunmaktadır. Çevre duvarlarına bitişik odalar da bulunabilir. Bu odalar çok katlı da olabilir. Su ihtiyacını karşılamak için Sarnıçlarda bulunabilir.

Batman ili sınırları içerisinde bulunan inanç yapıları arasında ayakta kalabilen ender yapılardan olan Mor Kuryakos Manastırı inşa tekniği, mimarisi, süsleme sanatı özellikleri bakımından ve özellikle Mardin bölgesini içine alan ve ilimizin son sınır olarak kabul edildiği Tur Abdin Bölgesindeki manastırlarla aynı yüzyılda inşa edilmesi nedeniyle önemli bir inanç merkezi özelliği taşımaktadır. Mardin ili Midyat ilçesi Güngören köyünde bulunan Mor Gabriel manastırının 4-5. yy da inşa edildiği ve Mor Kuryakos Manastırı'nın da 5. yy da yapıldığı bilinmektedir (Akyüz 1998).

Mor Kuryakos Manastırı çeşitli etnik guruplara ev sahipliği yapmıştır. Süryaniler Ayrancı köyünü terk ettikten sonra manastıra Beşiri civarında yaşayan Yezidiler yerleşmiş, belli bir süre manastırda yaşamışlardır⁴. Daha sonra genel olarak Batman il sınırları içinde yaşayan Raman aşireti olarak adlandırılan ve Hasankeyf ile Beşiri arasında ki alanda yaşayan bu aşirete mensup bir grup insan manastıra yerleşmiş ve halen köyde yaşamaya devam etmektedirler.

Manastırın yapı malzemesi Mardin kireç taşı ve bazalttır. Yapıları çok avlulu ve çok katlıdır. Yapılarında revaklı avlu ve giriş holü bulunur. Avlu planları bakımında Osmanlı hanlarına benzemektedir. Süsleme olarak çağının örnekleri olan Gürcü ve Ermeni yapılarından ayrılmaktadır. İç içe avlular sıklıkla tercih edilmiştir. Bu avlular birbirine merdivenlerle bağlanır. Kiliselerin apsisi dışa taşkın olmaz. Genellikle kiliseler Dikdörtgen planlıdır. Dıştan kapalı kale görünümündedir. Manastırın ortasında kilise bulunur. Enine dikdörtgen planlı: Meryem Ana Kilisesi-Mor Abraham ve Mor Yakup Manastırı örnektir. Tek birimli apsisli: Mor Augen

⁴ Yerel halk ile yapılan sözlü görüşmelerden öğrenilmiştir.

Manastırı. Bazilikal planlı: İrişan Manastırı cephe düzeniyle Ermeni- Gürcü yapılarına benzer.

Deyrulzafaran Manastırının tarihi günümüzden 1600 geriye gitmektedir. İlk olarak güneşe tapanlar burayı mabet olarak kullanmışlardır. Manastır 1293'ten 1932'ye kadar Süryanilerin patriklik merkezi olarak kullanılmıştır. Manastır adını yörede çok sık yetişen "Safran, kekik bitkisinden almaktadır. 365 odadan ibaret olan bu muhteşem yapı Mardin'in 10 km uzağındadır. Bir zamanların Süryanilerin patriklik merkezi Mardin'de bulunan Deyrulzafaran manastırındaydı. 1932 yılından sonra patriklik merkezi Suriye'nin Şam kentine taşınmıştır. Bugün için dünyanın 12 bölgesinde görev yapan Süryani metropoliti vardır. Bu 12 metropolit her sene patriğin başkanlığında toplanarak dini açıdan çeşitli kararlar alırlar.

Mor Yakup Manastırı Deyrulzafaran'ın bir kilometre kuzeyindedir. Ünlü Süryani yazar ve tarihçisi Suruçlu Profesör Mor Yakup'un adıyla tanınmıştır. İki kilisesi vardır. Birinci veya ikinci asırda inşa edilmiş ve kayanın içine oyulmuştur

Mor Gabriel Manastırı Mardin ili Midyat ilçesinin 18 km güneydoğusunda, Yayvantepe (Kartmin) köyü sınırları içinde kalan, Süryani ortadoks manastırıdır. Manastır kompleksinin temeli 397 yılında atılmıştır. 6.yy da inşa edilen kiliseleri, manastırın bazı bölümlerindeki mozaikleri, terasları, revakları, abbaraları, çan kuleleri, taş işçiliğinin ince sanatını yansıtan süs ve motifler ile 1600 yıllık bir geleneğin temsilcisi olarak erken dönem Hristiyanlık mimarisinin güzel örneklerinden biri Mor Gabriel Manastırı'dır. Mor Gabriel Manastırı Mor Şemun tarafından kurulmuştur (35.47.). Mor Gabriel Manastırı üç katlı olup birkaç bölümden oluşmaktadır. Giriş Anastasya Kilisesi ve kilise avlusu, Meryem Ana Kilisesi, Theodora Kubbesi, Anıt Mezar, Papaz Evi, Abbara, Eski Misafir odaları, Rahibe, odaları, Yaşam mekânları, Eski mutfak, Oturma odası, Yeni misafir odaları, Öğrenci odaları, Duşlar, Papaz evi, yemekhane ve yeni mutfaklar bulunmaktadır. Kilisedeki nişler, Vaftiz kurnası, Theodora kubbesi tüm ihtişamıyla karşımıza çıkmaktadır. Azizler Evinin bulunduğu avlunun sağında 5.yy'dan kalan ve üç kapısı bulunan Meryem Ana kilisesi bulunmaktadır (Bilge, 2011: 29-31). Mor Gabriel

Manastırı da Mor Kuryakos Manastırı'na kısmen benzer özellikler göstermektedir. Mor Kuryakos Manastırı'ndaki 4,5,6,7,8,9,10 nolu odalar Mor Gabriel Manastırı'ndaki inziva odalarına benzemektedir. Odaların planına baktığımızda iki manastır da aynı şeyleri görmekteyiz. Beşik tonozlu üst örtü, tek kapılı, tek pencereli bir planı bulunmaktadır. Mor Gabriel Manastırı'nın konuk evinde Mor Kuryakos'taki gibi pencereler ve nişler göze çarpmaktadır. Mor Kuryakos Manastırı'nın inşasında genel olarak kullanılan malzeme bazalt olsa da iç kısımlarda pencerelerde, kapı boşluklarında, payalarda düzgün kesme kireç taşı kullanılmıştır. Mor Gabriel Manastırı'nda da kesme kireç taşı kullanılmıştır. Bölgede çokça bulunan Mardin, Midyat kireç taşı olarak bilinen taş cinsi kullanılmıştır. Mor Kuryakos Manastırı'nda iki adet iç avlu varken, Mor Gabriel Manastırı'nda üç avlu bulunmaktadır. Mor Gabriel Manastırı'nda avluya bakan ravaklarla yapım tekniği malzemesi bakımından Mor Kuryakos Manastırı'nda avluya bakan revaklar birbirine benzeşmektedir. Mor Kuryakos Manastırı'nda da aynı durum göze çarpmaktadır. Mor Kuryakos Manastırı'nda da ihtiyaç duyulan zamanlarda bazı eklentiler yapılmıştır. Süryani ortadoks kültürüne ait manastırlara baktığımızda çoğunun benzer özellikleri olduğunu görmekteyiz. Bir manastıra dışardan baktığımız zaman adeta bir kaleyi andırmaktadır. Dış mimarisi korunaklı sade, iç kısımlarında ise daha süslü motifler bulunmaktadır. Genelde bölgedeki manastırlarda kullanılan yapı malzemesi ve işçilik aynıdır (Bilge, 2011:95-119).

Meryem Ana Kilisesi Mardin Midyat İlçesinde bulunan bu kilise bir manastır yapı grubudur. Kare planlıdır. Ortası kubbe yanlar yarım kubbe ile örtülüdür. Apsis yan odaları vardır. Giriş revakı bulunur. Kubbe geçişleri tromplarla sağlanmıştır. Birden fazla terasa bağlı bahçeler ve avlular vardır. Mor Abrohom Manastırı birden fazla avlu içinde 3 tane kilise vardır. Mardin Nusaybin İlçesinde bulunan Mor Augen Manastırı'nın revaklı bir avlusu ve avluya açılan kiliseleri bulunur. İçinde mezar şapeli de vardır. Diğer gördüklerimizden farklı bir planı vardır. Kiliselerden bir tanesi Meryem Ana'ya atfedilmiştir.

Barthelomeus Manastır Kilisesi Mardin İli Midyat İlçesi İrişan Albayrak köyünde bulunur. Ortodoks manastır kilisesidir. Dikdörtgen bir plana sahiptir. Giriş avlusunun üstü örtülüdür. Enine bir üstü kapalı giriş holü bulunur. Naos, apsis ve yan

odaları bulunur. Girmeli Mor Yakup Kilisesi İki kilisenin bitişik olduğu için bir bazilika örneğini andırır. Yanında mezar şapeli olan bu yapının giriş holü bulunur. Çok yalın bir komplekstir. Silvan Marian (Meryem) Kilisesi Apsisi ve pastaphorion odaları dışa yansımış bir örnektir. Asıl farklılık karedir. Naus ve çiftler sütünlü bir galeri olması farklılığı gösterir. Selanik Ayasofyasına benzer bir örnektir.

Son yıllarda özellikle bölgemizde gelişen inanç turizmi ziyaretçi potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda Mor Kuryakos Manastırı'nın Hasankeyf Ören Yeri ile bağlantı yolları oluşturularak ilerde önemli bir inanç turizm noktası merkezi haline getirilebilir. Bu nedenle Manastır da oluşmuş iklimsel ve çevresel etkilerden meydana gelmiş yıkılmalar ve çatlakların ilerlemeden önlem alınması için rolöve, restorasyon çalışmalarına başlanması gerekmektedir.

Bu tez çalışmasında Mor kuryakos Manastırının mevcut mimari durumu kayıt altına alınmıştır. Mevcut durumda mimarisi üzerinde meydana gelen tahribatlar ve nedenleri üzerinde durulmuştur. Benzer örnekler ile karşılaştırılması yapılmıştır. Mor Kuryakos Manastırı'nın geçirdiği restorasyon kitabesi bulunarak metinleri çevrilmiş ve teze aktarımı yapılmıştır.

6. KAYNAKLAR

- Afrem, B., I., (2005), I. Saçılmış İnciler, çev. Demir Z., İstanbul.
- Afrem, B., I., (2006), Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi Patriklerinin Özgeçmişi, çev. Horepiskopos Gabriyel Akyüz, Ed. Özcoşar İ., Güneş H., H., İstanbul.
- Ahunbay, Z., (1999), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı yayın, İstanbul.
- Akdemir, S., (1972), Dini Kurallarımız, İstanbul.
- Aktok, K., M., (1991), Mardin ve Yöresi Halkından Türko-Semitler, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Akyüz, G., (1998), Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi, Resim Matbaacılık, İstanbul.
- Akyüz, G., (2000), Diyarbakır Meryemana Kilisesi Tarihçesi, Mardin.
- Albayrak, K., (1997), Keldaniler ve Nasturiler, Ankara.
- Albayrak, K., (2002), “Keldaniler”, TDVİA, C.XXV, Ankara.
- Ana Britanica, (1994), Genel Kültür Ansiklopedisi, C.XIX ve XXI, İstanbul.
- Atiya, A., S., (1995), Doğu Hıristiyanlığı Tarihi Mezopotamya’da İlk Doğu ve Batı Süryani Kiliseleri Yakubi, Nasturi, Maruni, İsveç.
- Aydın, E., (1979), Kurobo (İman- Dini Adet- Tefsir), Avusturya.
- Aydın, M., ve Zoroğlu C., (2012), Müzelerde Bilimsel Teknikler ve Risk Yönetimi, ANKARA.
- Aydın, M., (2005), Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Konya.
- Bilge, Y., (2001), Geçmişten Günümüze Süryaniler, Zvi-Geyik Yayınları, İstanbul.
- Bilge, Y., (2011), Mor Gabriyel Manastırı:1600 yıllık gelenek Süryaniler, GDK Yayınları, İstanbul.
- Çelik, M., (1996), Süryani Tarihi, C. I, Ankara.
- Durak, N., (2005), “Süryani Ortodoks Kilisesi”, Süryaniler ve Süryanilik C.1, Orient Yayınları, Ankara.
- Durak, N., (2000), Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Garis, İ., (2001), “Hıristiyanlığın 2000. Yılında Turabdin”, Heto Dergisi, sa.5, İstanbul.

Günaltay, Ş., (1987), Yakın Şark III, Suriye ve Filistin, Ankara.

Günel, A., (1970), Türk Süryaniler Tarihi, Diyarbakır.

Hollerveger, H., (1999 a), Turabdin, Andrew Palmer “Kartmin (Mor Gabriyel Manastırının 1600 Yıllık Öyküsü” Linz/Österreich.

Işık, İ., (2000), Birlikte Olduğumuz Halklar, İstanbul.

İris, M., (2003), Bütün Yönleriyle Süryaniler, İstanbul.

Keser, E., (2002), Tur Abdin Süryani Ortodoks Mimarisi, TETTVY, İstanbul.

Keser, E., (2005), Tur Abdin'deki Süryani Ortodoks Dini Mimarisi, Süryaniler ve Süryanilik, Orient yay. Ed. A.Taşgın, E.Tanrıverdi, C. Seyfeli, III. Cilt, Ankara.

Koluman, A., (2001), Ortodoğu'da Süryanilik, ASAMY, Ankara.

Morgasyan M., (1999), Söyle Margos Nerelisen, Aras Yayınları, İstanbul.

MEYDAN LAROUSSE, (1972), (Büyük Lugat ve Ansiklopedi), C.VII-VIII, İstanbul.

Mor I., Y., III, (1985), Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi, (Çev. Sevinç M.), Hollanda.

Mutlu, B., (1977), Batı Sanatında Biçimlenme ve Doğu Akdeniz, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi yay. no. 58, İstanbul.

Özcoşar, İ., (2008), Bir Yüzyıl Bir Sancak Bir Cemaat 19.Yüzyılda Mardin Süryanileri, Beyan Yayınları, İstanbul.

Palmer, A., (1990), Monk and Mason on the Tigris Frontier: The Early History of Tur Abdin, Cambridge.

Seçkin, B., S., (2005), İstanbul Siirtliler Derneği yay. İstanbul.

Sonyel, R., S., (2001), The Assyrians of Turkey Victims of Major Power Policy, TTK, Ankara.

Soysu, H., (1992), Kavimler Kapısı I, İstanbul.

ŞAWOCE, Jan Beth Nsibin Dergisi, 2001.

Şimşek, M., (2003), Süryaniler ve Diyarbakır, Çivi Yazıları Yayınevi,

İstanbul.

Şirazi, S., (2003), Kilise Takvimi, İdem Dergisi.

Tanrıverdi, E., (2005), “Süryani Dili”, Süryaniler ve Süryanilik II, Ankara.

Taşgın, A., (2005), “Süryani Puşiciler”, Süryaniler ve Süryanilik IV, Ankara.

Tümer, G., ve Küçük, A., (1997), Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara.

MEB., T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, (2013), İnşaat Teknolojisi, Taş Bozulmalarını Teşhis Etme, Ankara.

Topchiyski, S. S., Bulgar Ortodoks kilisesine bağlı önemli manastırlar, Yüksek lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.

İnternet Kaynakları

-<http://www.newadvent.org>. Ziyaret Tarihi: 22.03.2016

-www.haritalar.com, Ziyaret Tarihi: 30.03.2017.

-kisacames.blogspot.com/2015/03/suryani-mimarisi.html (Süryaniler ve Süryani Mimari örnekleri Syrian Art), Ziyaret Tarihi: 30.03.2017.

7. EKLER

7.1. Çizim Listesi

Çizim 1: Batman turizm haritası

Çizim 2: Mor Kuryakos Manastırının Giriş ve Üst Kat planları

7.1. Resim Listesi

- Resim 1: Mor Kuryakos Manastırının bulunduğu Ayrancı köyü (www.haritalar.com).
- Resim 2: Mor Kuryakos Manastırına doğudan bakış.
- Resim 3: Mor Kuryakos Manastırının tepeden görünümü.
- Resim 4: Mor Kuryakos Manastırının iç avlusunda bulunan kitabe
- Resim 5: Mor Kuryakos Manastırının giriş kapısı üzerinde bulunan kitabe.
- Resim 6: Mor Kuryakos Manastırının batıdan görünümü.
- Resim 7: Mor Kuryakos Manastırının giriş portalı.
- Resim 8: Mor Kuryakos Manastırının giriş holüne ait resimler.
- Resim 9: Mor Kuryakos Manastırının giriş 1 odasının dıştan ve içten görünümü
- Resim 10: Mor Kuryakos Manastırının güney duvarındaki aydınlatma penceresi.
- Resim 11: Mor Kuryakos Manastırının giriş 2 odasının dıştan ve içten görünümü
- Resim 12: Mor Kuryakos Manastırında iki nolu odada bulunan niş.
- Resim 13: Mor Kuryakos Manastırında güney duvarında bulunan nişin doğusundaki delik.
- Resim 14: Mor Kuryakos Manastırının giriş avlusu
- Resim 15: Mor Kuryakos Manastırındaki avlunun batısındaki iki nefli yapı birimi
- Resim 16: Mor Kuryakos Manastırındaki neflerin, odaların iç kısımları kerpiç ve taş malzeme ile bölümlere ayrılmış hali.
- Resim 17: Mor Kuryakos Manastırındaki güney kısmındaki basık kemerli giriş kapısı 16 nolu odadan bir görünüm.
- Resim 18: Mor Kuryakos Manastırındaki Giriş avlusunun güneydoğu köşesindeki oda
- Resim 19: Mor Kuryakos Manastırındaki orta avlu
- Resim 20: Mor Kuryakos Manastırındaki 4 nolu odanın dıştan ve içten görünümü
- Resim 21: Mor Kuryakos Manastırındaki 5 nolu odanın dıştan ve içten görünümü
- Resim 22: Mor Kuryakos Manastırındaki 6 nolu odanın dıştan ve içten görünümü
- Resim 23: Mor Kuryakos Manastırındaki 7 nolu odanın dıştan ve içten görünümü
- Resim 24: Mor Kuryakos Manastırındaki 8 nolu odanın dıştan ve içten görünümü
- Resim 25: Mor Kuryakos Manastırındaki 9 nolu odanın dıştan ve içten görünümü.
- Resim 26: Mor Kuryakos Manastırındaki 10 nolu odanın görünümü.
- Resim 27: Mor Kuryakos Manastırındaki 11 nolu patrik ve mezar odası.
- Resim 28: Mor kuryakos manastarına ait mazgal pencereleri
- Resim 29: Mor kuryakos manastarına ait dış cephe pencereleri.
- Resim 30: 18 nolu Konuk odası.
- Resim 31: Eyvandan bir görünüm
- Resim 32: Konuk odasının yıkılan duvarından görünen eyvanlı bölüm.
- Resim 33: Üst kat 22'nolu odadan bir görünüm.
- Resim 34: Üst kat 21'nolu odadan bir görünüm
- Resim 35: Üst kat 22'nolu odadan bir görünüm
- Resim 36: Amasya, Yalıboyu Evleri
- Resim 37: İstanbul Ortaköy Cami
- Resim 38: Sivas, Eğri Köprü
- Resim 39: Batman, Mor Kuryakos Manastırı
- Resim 40: Batman, Mor Kuryakos Manastırı (Bazalt ve Mardin taşının bir arada kullanıldığı cephesinden görünüm)
- Resim 41: Çeşitli özelliklerde farklı doğal taş örnekleri (Batman, Mor Kuryakos

Manastırı).

Resim 42: Atmosferik etkilere dolaylı 18 nolu konuk odasının çöken üst örtüsünden görünüm.

Resim 43: Mor Kuryakos Manastırı mezar odasının duvar örgüsündeki suyun hareketi.

Resim 44: Yer altı sularının yapı temellerinden başlayarak yükselmesiyle oluşan bozulma (Batman,Mor Kuryakos Manastırı)

Resim 45: Rutubet etkisi (Batman,Mor Kuryakos Manastırı Kubbesi)

Resim 46: Sıcaklık Değişimi Etkisi (Batman,Mor Kuryakos Manastırı)

Resim 47: Mezar odası beden duvarında oluşan tuzlanma (Mor Kuryakos Manastırı)

Resim 48: Tuz kaynağı olarak bozulmaya yol açan canlı organizma atıkları (Batman, Mor Kuryakos Manastırı batı revak)

Resim 49: Hava Kirliliği Etkisi (Batman, Mor Kuryakos Manastırı)

Resim 50: Hava Kirliliği Etkisi (Batman, Mor Kuryakos Manastırı)

Resim 51: Trafik Etkisi (Batman, Mor Kuryakos Manastırı)

Resim 52: Mor Kuryakos Manastırındaki kötü kullanım örnekleri

Resim 53: Mor Kuryakos Manastırındaki Vandalizm örneği

Resim 54: İnsanların Etkisi (Batman,Mor Kuryakos Manastırı)

Resim 55: Mor Kuryakos Manastırına ait taşların istiflendiği yer

Resim 56: Mor Kuryakos Manastırındaki doğu-batı yönünde toprak dolgu boşaltma işlemleri

Resim 57: Herhangi bir mimari öge taşımayan dağınık haldeki taş grupları

Resim 58: Mor Kuryakos Manastırındaki iç avlu etrafında bulunan kemerli yapıların altında biriken toprak dolgusu

Resim 59: Osmanlı padişahı III. Ahmet Han Samet Hazretlerinin taraf-ından Beşiri ilçesine bağlı Zarcı köyü'nün yakınlarında bulunan Mor Kuryakos manastırının restorasyonu için göndermiş olduğu ferman

Resim 60: Osmanlı padişahı III. Ahmet Han Samet Hazretlerinin taraf-ından Beşiri ilçesine bağlı Zarcı köyü'nün yakınlarında bulunan Mor Kuryakos manastırının restorasyonu için göndermiş olduğu ferman (Devamı).

Resim 61: Mor Kuryakos manastırının üstten görünümü.

Resim 62: Hasankeyf kale kapısı

7.3. Şekil listesi

Şekil 1: Zemin nedeniyle oluşan çatlaklar

Şekil 2: Düşeyden ayrılma ve oturma

EK 8

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Osman Fadıl ÜNER
Uyruğu : T.C
Doğum Yeri ve Tarihi : Batman, 12.02.1974
Telefon : 0 505 4009727
Faks :
e-mail : arkeolog.72@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	: Batman Lisesi	1992

Üniversite : Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Kültür
 Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü 2013

Yüksek Lisans : Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
 2018

Doktora :

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2013	Sivas Kültür var. Koruma kurulu	Restoratör
2013	Sivas Müzesi	Restoratör
2014-Devam	Batman Müzesi	Restoratör
2016 -2017	Batman Üniversitesi	Öğrt. Görevlisi

UZMANLIK ALANI

Koruma Onarım uzmanı

YABANCI DİLLER

İngilizce-Arapça